

Valeriu Ilica

CULDUȘII

vol. I

Arad - 2012

Valeriu ILICA

Culduşii

Vol. I

ARAD

2012

Valeriu Ilica
Culdușii
VOLUMUL I.
2012 Arad

Valeriu Ilica: Culdușii - Volumul I. Toate drepturile rezervate.
© Valeriu Ilica, 2012
Coperta: Corina Stoica

Cuprins

PARTEA ÎNTÂI	10
1. SĂRACĂ LUME, SĂRACĂ	13
2. DUMINICA RUSALIILOR	45
3. RĂZBOIU', ARDE-L-AR FOCU'	54
4. PÂINEA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE	64
5. POȘÂRCĂ – NIMEA SATULUI	73
6. ARIA ȘI STOGUL	87
7. MIE LA MANDULA MI-E LEACUL	120
8. DĂ-I ȘFUNG, GRIGORE!	135
9. COLAC CU UNSOARE DE GÂSCĂ	151
10. AJUNGĂ-I ZILEI GRIJA EI!	171
11. ÎN PĂȘUNE LA BUHASCA	186
12. NUNTA	200
PARTEA A DOUA	229
1. LA CLACĂ LA MOȘOIU	232
2. LA TÂRGUL ARADULUI, ÎNTÂLNISE-VA MUNTELE CU CÂMPIA	257
3. ANGELA LUI PORÂMBU	269
4. CEL MAI BUN DINTRE CEI MAI BUNI	284
5. CINE NU-I CU NOI E ÎMPOTRIVA NOASTRĂ	304
6. DÂRZ, HOTĂRÂT, TOVARĂȘI – CU URĂ ȘI MÂNIE PROLETARĂ!	349
7. LA VREME DE VECERNII	402
8. VENIȚI DE LUAȚI LUMINĂ	437

ARGUMENT

Cartea domnului Valeriu Ilica, scrisă într-un stil accesibil, curgător și atractiv, este un mare poem în proză închinat omului simplu de la țară, harnicul și statornicul truditor de brazdă, fie el cel de odinioară, de acum și, de ce nu, țăranul nostru de totdeauna.

Elaborat pe încet, la foc mic, cu pricepere și migală, romanul CULDUȘII este în egală măsură o recunoaștere peste vreme, o reevaluare a sacrificiului celor care, sub o formă sau alta, s-au împotrivit instaurării comunismului în satele românești. Este totodată, prin fiorul său tragic, un prohod pios închinat memoriei celor care, cu riscul libertății sau chiar cu prețul vieții lor, s-au răzvrătit și-au suferit nemăsurat, partizanii din pădurile și din munții României fiind printre primii și, poate, cei mai bravi dintre ei. La fel de bine, prin multe dintre paginile sale, CULDUȘII se constituie într-o amplă și usturătoare satiră la adresa slugoaielor care, înregimentate sub steagul biruitor al partidului unic, l-au batjocorit, umilit și deposedat de avutul său pe țăran, mai pe românește spus, tovii care au disprețuit, împilat și ruinat timp de aproape patruzeci și cinci de ani o clasă socială puternică și reprezentativă, bine așezată, clădită să dureze.

Înzestrat cu un ascuțit simț al amănuntului semnificativ, bun cunoscător al lumii satului acelor vremi, meșter în tehnica dialogului, autorul CULDUȘILOR vine în fața cititorului cu scene, situații și întâmplări inedite, de o cruntă veridicitate, multe comico-tragice prin absurditatea lor, dar mai ales reușește să reînvie oameni de onoare, care te încântă prin demnitatea și curajul lor, sau, dimpotrivă, pe alții care te uluiesc prin hidoșenia, slugărnicia și nemerniciile de care au fost în stare. Din aceste îmbinări de planuri, de instantanee și de paliere, autorul recompune o întreagă lume, e adevărat, fracturată, în conflict, cu gânduri ascunse ori disimulate, cu idealuri, trăiri, convingeri și mod de acțiune, cel mai adesea diametral opuse.

Recurgând la toată gama de mijloace și procedee pe care i le oferă cuvântul, de la arma ironiei caustice, plăcerea descrierii și pofta narațiunii, până la acidulatul efect al umorului (uneori negru), autorul, chiar dacă numai cinematic, ne invită și ne plimbă prin ea, reușind să ne introducă, în cele din urmă, inclusiv în cotloanele canțalarilor cu uși capitonate, acolo unde se hotărăște bunăstarea, biruința și belșugul nostru, al tuturor; sau, după caz, se dezamorsează și se demască uneltirea.

Mă rezum la atât și aștept cu nerăbdare apariția cărții, care, cu siguranță, va face o bună impresie asupra cititorului, oricare ar fi el, de vreme ce CULDUȘII se adresează deopotrivă generațiilor care au trăit „binefacerile” socialismului multilateral dezvoltat, cât și tinerilor care, spre norocul lor, n-au mai ajuns să urce pe culmile comunismului victorios.

În ce mă privește, ca unul care a cunoscut îndeaproape duritatea anchetelor, a îndurat frigul și foamea și a suportat coșmarul, atrocitățile și teroarea închisorilor comuniste, mă consider îndreptățit și-mi permit să întreb:

De ce atât de târziu o asemenea carte, domnule profesor?!

Corneliu Cornea
Membru fondator al A.F.D.P.R.- Filiala Arad

M-AM HOTĂRÂT SĂ SCRIU

Cartea de față, deși este rezultanta unor neliniști, îndoieli, frământări și gânduri mai vechi, trebuie să spun că, totuși, rolul hotărâtor în apariția ei l-au avut repetatele îndemnuri și insistențe venite din partea unor apropiați care, invocând o anumită tăcere suspectă (n-au zis complice!), considerau că lumea satului, țăranul român în general, merită o operă în care să se consemneze tot ce au pățimit aceștia în cei patruzeci și cinci de ani de comunism. Sigur, pe această temă s-au scris și publicat mulțime de articole, au fost și încă mai sunt reviste serioase care abordează problematica, avem emisiuni TV, se organizează colocvii, expoziții și sesiuni de comunicări, se conferențiază documentat, se iau interviuri, au loc pelerinaje la locuri de tristă amintire, dar sunt activități ce se fac tematic, comemorativ, cu intermitențe, pe felii. Or, satul și țăranul, așa cum au dus-o ei sub comunism, ar avea nevoie de o cronică amplă, încheată, de sine stătătoare, care, o spun încet și cu sfiala cuvenită, în plan literar cam lipsește. Cu alte cuvinte, și de această dată o spun ca unul de-al lor, perioada are nevoie de o sinteză.

În condițiile în care, până în decembrie '89, avusesem oarece tangență cu fenomenul literar românesc – ca ofițer de informații – vreau să mărturisesc, chiar de la început, că am fost tot timpul mai mult decât convins că după respectiva schimbare de macaz, cronică se va scrie negreșit. Aproape de la sine. Ba chiar mă încredințam că în curând vom asista la o adevărată explozie editorială, urmare căreia rafturile librăriilor se vor umple ca și altădată de apariții de mare interes, iar ușile acestora vor fi din nou asaltate de mulțimile de cititori. Eram sigur că aceia care lăsaseră să se-nțeleagă că au geamantanele doldora de scrieri de sertar le vor desfereca și le vor încredința tiparului, spre bucuria împătimitilor în ale cititului, dornici să guste dintr-o literatură nouă, bună, originală ca mod de abordare, gândită în taină, scrisă pe ascuns, adesea cu ușa încuiată, dar apărută în condiții de deplină libertate, fără cea mai mică urmă de intervenție sau de îngrădire.

Așa am crezut atunci, prin anii '90. De aceea, o bună bucată de vreme am stat liniștit. M-am limitat să cred, să sper și să aștept. Știam că sunt alții îndrituiți s-o facă – oameni de meserie, cu chemare și cu fason mai bun. Dar n-a fost să fie. De la acel moment, au trecut peste douăzeci de ani. Cu toate acestea, chiar și acum, când, la lucru gata, aștern pe hârtie aceste rânduri, „mă sparie gândul” că sunt ultimul ca îndreptățire să atac și să mă aventurez într-un asemenea demers. Dar tot eu vin și-mi zic: nu condeiul contează, ci pagina scrisă. Așadar, între a lăsa pradă uitării una dintre cele mai dureroase realități din istoria noastră recentă – satul românesc sub comunism – și a risca necugetat, umplând un gol, o gaură neagră ce amenința să se aștearnă iremediabil peste o lume care începe să nu mai existe, am optat pentru a doua variantă. Oricum, n-a fost o decizie simplă. Și nici ușoară. Cartea a avut o naștere grea. Pentru imixtiunea în treburile altora și pentru îndrăzneala mea, cer și sper să fiu iertat.

Dar, ca să merg cu naivitatea până la capăt, o spun fără înconjur. Nu, încă nu-i vremea pierdută. Loc pentru scrieri majore, pe teme rurale, există, deși, trebuie s-o recunosc, între timp s-au schimbat multe și, ceea ce e mai grav, pe zi ce trece, peste toate se așterne praful, indiferența și uitarea.

Revenind la carte, aș începe cu titlul: CULDUȘII. De ce, CULDUȘII? Pentru că ei au fost cei care au făcut pe ilegaliștii la sate. Pentru că ei s-au lăsat

racolați de comuniști și-au aderat printre primii la noua doctrină. Din rândul lor s-au recrutat cotiștii, agitatorii voluntari, lămuritorii de ocazie și temutele grupuri de presiune. Ei sunt cei care s-au pus din primul moment la dispoziția activiștilor partidului comunist. Ei s-au cocoțat pe noile funcții ale administrației locale și au trecut necondiționat la aplicarea celor mai draconice strategii. Ei,... și dacă trebuie, eu pot să mai continui. Semantic vorbind, cuvântul este un regionalism care, în linii mari, este echivalent cu cerșetor. În accepțiunea cărții însă, dar și a oamenilor locului, culdușul primește câteva sensuri și conotații suplimentare. În primul rând, acela de țăran sărac, dar sărac numai datorită lui și delăsării sale, tarelor sale de caracter și de comportament. Leneș prin excelență, bețiv și cartofor, răutăcios, răzbunător și complexat, culdușul poate fi la fel de bine hoț, iar prea adesea, profitor și pungaș.

Legat de elaborarea cărții, țin să precizez că a fost precedată de o documentare amplă, tenace, pe mai multe planuri. S-a apelat la cele mai diverse surse, la cele mai noi și ilustrative documente. Aș începe enumerarea lor cu Analele Sighet, adunate și tipărite de Academia Civică. Aș continua cu revista „Memoria”, cu nenumăratele lucrări referitoare la mediul țăranesc din perioada cotelor, a închiabarilor și mai apoi a colectivizării. Și aș insista pe cartea-interviu a doamnei Aristina Pop Săileanu, un document de excepție, în paginile căreia am găsit multe răspunsuri la întrebările care mă preocupau, îndeosebi cele referitoare la calvarul vieții de partizan. Emoția a fost cu atât mai mare, cu cât relatările autoarei – membră a unui numeros grup de rezistență din munții Maramureșului – confirmau, până în cele mai surprinzătoare detalii ceea ce aflasem deja de la alte nenumărate persoane, de absolută credibilitate care, într-un fel sau altul, avuseseră contacte cu foștii partizani. Numai așa îmi explic de ce destinul tragic al personajului Ilie Porâmbu, țăranul, eroul și partizanul nostru din capitolul La vreme de vecernii, conturat anterior citirii cărții, se aseamănă până aproape de suprapunere cu cel al tatălui doamnei, pădurarul Nicolae Pop. Sigur, într-o lume ghilotinată, redusă la tăcere, oameni animați de aceleași gânduri, idealuri și idei nu pot sfârși decât la fel. Sau aproape la fel. Țin să subliniez că asemănarea dintre cele două destine nu este singulară. Dogarul Sandric, cu mici deosebiri, pătimește asemenea maramureșanului Alexa Bel (a se vedea Analele Sighet, 7, pp. 394-400) Ambii au aceleași convingeri și idealuri. Și unul și celălalt speră din toată inima și așteaptă din tot sufletul să vină americanii. Ba, ca o fatalitate, amândoi sfârșesc tragic, fiind lichidați în grabă, în urma unor anchete sumare, dar dure, ordonate de sus, totul în condiții neclare, absolut suspecte.

Deosebit de utile mi-au fost manuscrisele rămase de la Motorca Ilie, gazda noastră din capitolul La moara lui Țighetu, un țăran cum ar fi bine să fie cât mai mulți în țara asta, precum și relatările verbale sau documentele scrise, oferite cu generozitate de profesorul Pavel Galea, și aici mă refer în primul rând la broșura „O luptă uitată, dar nu pierdută – file de luptă a partizanilor pe teritoriul județului Arad”, lucrare editată sub egida Academiei Române, filiala Timișoara, în martie 2001.

Este timpul și locul să-i menționez și pe cei peste cinci sute de subiecți anonimi pe care i-am contactat și consultat, premergător sau în perioada elaborării cărții. O fac cu durere și cu nestăpânită tristețe, știind că acum, la

aparitia romanului, cei mai multi dintre ei sunt plecati intr-o alta lume, e adevarat, mai darnica cu toti, mai blanda si mai buna.

Cartea incepe cand se termina razboiul si se termina cand incepe revolutia. Deși actiunea cărții este plasată și se petrece într-un spațiu delimitat geografic, pe valea Crișului Alb, ea poate fi transferată ușor, aproape insesizabil, în orice altă zonă a țării: în Maramureș sau în Vrancea, în Suceava, Țara Făgărașului, Oltenia, Dobrogea sau Banat, de vreme ce activiștii au existat peste tot, aparatul represiv a fost același, politicile antițăărănești, aceleași, iar culdușii care să le aplice colcăiau la tot pasul, cu duiumul. Dar și partizanii! Să nu mai vorbim.

Numele personajelor – și tehnica are o bună tradiție la noi – sugerează din capul locului cam cine este omul; cu cine avem de-a face. De fapt, asta am și urmărit. Prin numele pe care-l poartă, personajul se autoevaluează, se prezintă și se caracterizează singur. Ex: Poșârcă = băutură slab alcoolică, cu gust neplăcut, de cea mai proastă calitate. Pogace = cocă coaptă pe vatră, din făină inferioară. Și asta spune totul. Coteș, Doleșu, Mânjală, Ciripoi și Clonțaru – la fel. Și lista ar putea continua. Privite în economia de ansamblu a cărții, personajele au o anume predestinare. Primesc din capul locului sau își asumă pe parcurs o misiune, uneori sinucigașă. Alții se suprapun până la identificare cu o tipologie politică, etnică sau, pur și simplu, rurală. Că e țaran harnic și înstărit, partizan, culduș ori activist, minoritar, văduvă sau orfan de război, bătrâni obosiți ori copii care nu aflaseră încă ce-i răul, toți sunt mandatați să-i reprezinte pe cei din categoria socială respectivă. În acest context, totuși se mai impune o precizare. Chiar dacă uneori există suprapuneri sau asemănări (izbitoare) între numele unor eroi ai cărții, între atitudinile și acțiunile lor, pe de o parte, și numele ori comportamentul unor persoane reale, îndeosebi toți, pe de altă parte, acestea sunt pur întâmplătoare. Sunt simple coincidențe și atât. N-a fost în preocuparea mea de a-i face cuiva un proces de intenție. Nu, nici pe departe. Nu culpabilizez, nu judec și nu arăt cu degetul spre nimeni. Ca atare, nu-i cazul să se simtă cineva vizat, deși, Doamne, specimene de genul lui Poșârcă, Ceapă, Coteș, Soțalișcu, Vâjosu, Hainu, Berbunca, Șofroana sau Mânjală, găseai până în cel mai nenorocit cătun, după cum puteai întâlni la fel de ușor oameni remarcabili, de calibrul și de calitatea lui Porâmbu, Moșoiu sau Micaș, mă rog, „mârșavii”, împotriva cărora tovarășii declanșaseră și ascuțeau lupta de clasă. Recapitulând puțin, CULDUȘII nu laudă, nu acuză și nu culpabilizează pe nimeni. E un proces verbal, o acțiune în constatare sau, și mai simplu, o reconstituire. Cu bună știință, las cititorului acest drept, această plăcere, această posibilitate, în ultimă instanță. Dacă vrea și găsește de cuviință, e liber și poate s-o facă.

Aceeași libertate pot să și-o permită și cei care, dintr-un motiv sau altul, au ceva pe conștiință, se simt cu musca pe căciulă și-ar vrea să se mărturisească. Cu atât mai bine. S-o facă. Dar sincer, deschis, cu fruntea sus și cu cărțile pe față. Atât și nimic mai mult. Nu-i cazul și nu le cere nimeni să regrete, să-și pună cenușă-n cap, să se justifice ori să se dezică. Nu, pentru că nu noi am creat epoca. Ea ne-a creat pe noi. Iar noi n-avem nicio vină, pentru că, cel puțin în condițiile de-atunci, orice supraviețuire ar fi fost imposibilă în afara ei. De aceea, nu toți, dar cei mai mulți am încercat să ne adaptăm și-am simulat c-o acceptăm. Sigur, unii am crezut în comunism, alții ne-am făcut că credem. Păcat. Ne-am înșelat cu toții. Cu toate acestea,

fiecare dintre noi – și m-am trecut pe listă – avem partea noastră de vină. Mai mică sau mai mare. Că o vom face acum sau mai târziu, recunoașterea acestei vinovății este absolut necesară. Privit din acest unghi, comunismul, cu toate ale lui, ni se relevă ca o lecție, poate, ca un experiment, ca o încercare, la noi, nereușită; un eșec dureros și lamentabil. La alții însă, după cum bine se poate vedea, dimpotrivă. Rezistă și dă rezultate.

Limbajul de lemn, și aici mă refer la cel folosit până la refuz în perioada oprimentelor decenii, acoperă multe din paginile cărții. Poate fi întâlnit atât în comunicarea curentă, în raporturile dintre tovarăși, cât și în documentele oficiale: informări, rapoarte, rezoluții, documente orientative ideologic, referate de cadre, referințe la dosar. Deși butucănos, cazon, greoi și obositor, restrâns și repetitiv, adesea absurd și enervant, are totuși în el un farmec aparte, draconic și pervers. Uneori, fără să vreau, am insistat cam mult pe reconstituirea lui, fie ironizându-l, (adesea persiflându-l) fie prezentându-l așa câlțos și grosier cum a fost. Recunosc, simțeam o plăcere sadică investigându-l și lucrăm pe el cu pasiune, ca medicinistul pe cadavru. Mă ambiționasem și voiam să-l decopertez. Să-l disec. Să-i scot măruntaiele la iveală, doar face parte din istoria noastră recentă și din practica muncii de partid.

Observația este valabilă și în ceea ce privește graiul local, de care m-am lăsat furat, poate, fără să-mi dau seama. Acum, chiar dacă am exagerat, nu regret. Nu, pentru că are farmec, culoare, pitoresc. E robust și chiar energizant. Ascunde inteligență, conține imaginație și mustește de un sănătos simț al limbii. Are umor autentic și o ironie fină, abia simțită, ca mirosul parfumului de cea mai bună calitate. E spontan și adesea penetrant. Merită să hălăduiești alături de el.

Obiceiurile, tradițiile populare, credințele, superstițiile și practicile magice, poveștile cu strigoi, bosorci sau comori ascunse, cu vârcolaci, spiriduși ori șarpele casei, cu tot felul de vâlve, cu mama și fata pădurii sunt puse adesea în gura unor babe ocoșe și bine informate (Claca) sau a unor hâtri simpatici și umblați prin lume ca mucaliții Silvan și Dodeș, bărdașii Văii Crișului, din prima jumătate a secolului trecut. Vrăjitoria, realitate și componentă a vieții de la țară, trebuia să fie și ea prezentă în carte. Este! Mătușa Mandula o gestionează competent.

Sub aspect social și politic, CULDUȘII abordează o perioadă grea, după cum grele sunt, de altfel, toate perioadele de care are parte omul de la țară. E o perioadă contondentă, plină de lipsuri, de teroare fizică și morală, de mizerie, de foame și privațiuni, cu familii hărțuite de regim, cu sate întregi sărăcite ori decimate de război. Sigur, copiii orfani și bătrâni flămânzi există oriunde în lume. România – și o spun cu părere de rău – nu poate face excepție. E trist și dureros să vezi un copil flămând cum plânge de foame sau de frig, dar când plânge și disperă un om bătrân, în pragul stingerii, e cutremurător. Îți vine să strigi. Să urlî. Să te răzvrătești. Iar din această perspectivă, CULDUȘII se vrea o răzvrătire. În egală măsură, devine o satiră, un rechizitoriu, dar și o pledoarie pentru o lume mai echitabilă, mai puțin coruptă dacă vreți, mai umană. O spun cu delicatețe.

Cele aproape cinci decenii pe care se întinde acțiunea cărții constituie o perioadă în care s-au întâmplat lucruri grave, oribile, odioase, de-a dreptul imposibile. Iar dacă totuși au fost posibile în plin secol douăzeci, măcar acum

și de acum încolo să nu se mai repete!! Și din acest punct de vedere, că va fi sau nu va mai fi cazul, cartea se vrea un semnal de alarmă.

Instituțiile statului, omniprezente în carte – mă refer la cele juridico-coercitive – rămân la părerea că sunt necesare, dar cu condiția să nu se vândă politicului. Să nu se pună la dispoziția lui. Să-și păstreze decența și echidistanța. Să rămână undeva deasupra, de unde să-l protejeze, nu să-l reprime pe cetățean. Să fie în slujba, nu pe urmele lui. Și cât mai adesea, alături de el.

Mișcarea românească de partizani, model de rezistență anticomunistă, din păcate astăzi minimalizat sau, în cel mai bun caz, trecut sub o tăcere suspectă, după cum se poate vedea la o simplă lectură, m-a preocupat îndelung și îndeaproape. Mă întrebam adesea și încă mă mai întreb cum a fost posibilă supraviețuirea atâtor oameni în asemenea condiții? Ce a putut fi în sufletul lor în lungile nopți și zile de așteptare, de diabolică și ucigătoare izolare sau de permanentă și chinuitoare hăituire? Ce drame au trăit familiile și rudele lor? Și astea toate, nu de azi pe mâine, ci ani la rând. Am încercat să-mi imaginez, deși eram convins că așa ceva nu poate fi imaginat. O știu doar cei care au trecut prin astea. Aceia care le-au trăit.

În paranteză fie spus, nici dobitoacelor nu le-a fost mai moale și nici pe departe mai ușor. Așa de pildă, calul – frumosul, elegantul și preacredinciosul patrupeze – tare a mai fost satanizat și mult a avut de pătimit. Înfometat, bătut și prea adesea umilit, a pătimit nemăsurat. Cu toate acestea, a rămas un boier. Un mare voievod. În fine, măria-sa Calul se-ncăpățânează să rămână calul dintotdeauna: eroul din războaie, trăpașul cel zburdalnic, zeificatul din statui. Tocmai de aceea, mi-ar plăcea să cred că primul și unul dintre puținii prieteni ai omului nu și-a spus încă ultimul nechezat.

Lumea satului românesc, oricât ar vrea unii, nu poate fi concepută în afara prezenței țiganilor. Sunt peste tot și adesea, acolo unde sunt, reprezintă sarea și piperul mediului în care trăiesc. Sunt o prezență vie, care dă aromă și culoare vieții de la țară, cu condiția să le acorzi atenția și înțelegerea necesare. Sunt sprinteni, săritori, descurcăreți și pricepuți. Sunt talentați. Au o adevărată chemare pentru meseriile specifice, iar în ceea ce privește muzica și dansul, țiganul se întrece pe sine. Și când afirm acest lucru, îmi vine în minte gluma – adevărată și reușită, de altfel – cu flăcăul de rom luat la armată:

— Mă, țigane, tu știi să cânti la vioară?

— N-am încercat, domn caporal, dar cred că știu.

Iată de ce, chiar dacă uneori le-am reproșat anumite tendințe (capitolul Nunta), am făcut-o blajin, cu ironie binevoitoare, cu blândețe și c-un zâmbet complice. În realitate, îi simpatizez. Îmi sunt dragi. Îi respect și îi înțeleg perfect. Îi admir pentru puterea de a fi rezistat atâtor opreliști și vicisitudini. Nu neapărat la noi. În toată Eurasia (a se vedea cartea Țigani scrisă de Sir Angus Fraser). Capacitatea lor de a răzbi, de a găsi soluții, de a ieși din situații fără de ieșire, dar mai ales de a rămâne ei înșiși – aceiași și uniți – mă lasă fără replică. Cultul maternității, la fel. Iubesc copiii ca nimeni alții, dar o fac în felul lor. Îi cresc adesea cu mari sacrificii și fără excepție în spiritul legilor nescrise ale etniei. Sunt repere, sunt valori, sunt calități, pe care nu toate popoarele le au! Chiar cu riscul de a fi acuzat de discriminare pozitivă, rămân la părerea că s-a făcut prea puțin pentru ei. Cred că e timpul să facem

noi ceea ce n-au făcut alții. Să le dăm o șansă. Pledez pentru ei și pentru șansa lor. Până dincolo de convingere.

Ajuns la ultima pagină, trebuie să mărturisesc că trăiesc un sentiment contradictoriu. Pe de o parte, am satisfacția lucrului odată terminat dar, în același timp, încerc o nespasă nostalgie, știind c-a sosit timpul să mă despart de o lume în care am crezut și pe care am iubit-o. Este o lume simplă, dar suficientă sieși, o lume așezată, în mare credincioasă, cu oameni minunați, de onoare, alături de care nu te poți simți decât confortabil. E lumea țăranului adevărat, harnicul și statornicul trudit de brazdă, pe care l-am admirat, îl voi admira mereu și căruia îi închin această carte.

Totuși, înainte de a pune punctul final, este de datoria mea să mulțumesc tuturor celor care, sub o formă sau alta, m-au încurajat să scriu, m-au consiliat, m-au sprijinit și mi-au pus la dispoziție date, dovezi și documente (și culmea, cei mai mulți nu din categoria celor care au pățimit).

În mod deosebit, țin să-i mulțumesc cu prisosință bunei mele soții care, timp de peste șapte ani, a supravegheat tot acest chinuitor proces, zi de zi, cuvânt de cuvânt, frază cu frază.

Mulțumesc, Aurelia!

Arad, 19. iulie 2011

Dedic această carte adevăratului țăran
român : un înger desculț, nu de puține ori
flămând, cu palmele muncite și crăpate.

V. I.

PARTEA ÎNTÂI

După cum povesteau bătrânii, iarna aceluia an a fost lungă, tristă, grea și uscată. Venise într-o noapte, pe nesimțite, printr-un pospai¹ de zăpadă, destul de devreme și o ținuse coardă de la Sfântul Nicolae până hăt, în martie, în duminica Sfintei Cruci, a treia din Postul Mare. Venise în miez de noapte, pentru ca să dispară în plină zi, la fel de brusc, măturată de un vânt cald, ajutat de câteva raze firave de soare.

Așadar, peste Țara Zărandului e din nou primăvară! O primăvară frumoasă, cu ploii liniștite, dar și cu zile senine ce te scot fără știre din casă și te îmbie la ducă. După atâta oarbă și încremenită tăcere, un verde nou, odihnitor, un verde pur, nevinovat ca o fecioară, biruie ochiul, palpând în suflet, așijderea pe câmpuri, în vii, prin livezi și ponoare.

Zilele cresc, pădurea se cată de muguri, iar soarele irumpe și stă să dea în clocot, cuprins de prea multă lumină. Zărilor cântă și-ncântă privirea, cu ghiers de parfum și lumină. Până și micile gânganii, în zborul lor haotic, par așchii jucăușe de ambră² și lumină. Da, da! E timpul luminii. Lumina se-ntoarce acasă. Totul e tânăr, totul e proaspăt, cuminte și gata de drum.

Ciobani pletoși, cu câini voinici și oi cu lâna lină, simțind chemarea ierbii, roiesc de pretutindeni, punându-se ca vânturile în mișcare. Se-ntind pe drumul Doinei, de jos, din Pusta Mare, într-un urcuș ce-i duce la Codru Moma-n stână sau cine știe unde, spre Râșca, Dumbrăvița ori Muntele Găina. Tot vin, străini și singuri, vecini cu Totdeauna. E o tăcere sfântă în goana lor molcomă spre îngerii, înălțime și lumină.

Dincoace, peste Criș, în Dealul Domniei, cornii și caișii dau să-nfioară iar pământul se zgurăvește³, semn că via mișcă și trebuie dezgropată. Muncă grea, ce presupune efort, pricepere și răbdare, hărăzită de sute de ani, fără greș, celor flămânzi și loviți de obidă.

Cultivatori din tată-n fiu, Vrojdeak și Patko, Poganyi și Voian, dar mai ales bătrâna Schmidtoaie se plimbă îndelung printre rânduri și table, pășind rar, gânditori, fără să-și vorbească. Din loc în loc se opresc, se apleacă asupra loazelor încovoiate, privindu-le și pipăindu-le cu luare aminte:

— Ce facem? – întreabă sec femeia, văzând cum ochii viei dau să crape.

— Îi dăm drumul! – răspunseră într-un glas doctorul Kettner și Barabaș Aloisiu.

— Cu cine mergem? Cu Ștefan? – reluă Schmidtoaie, continuându-și întrebarea.

— Categoric! – hotărâra pe loc cei doi. Cu Ceta și cu govojdanii.

— Și cât le dăm? – interveni Voian pe ungurește.

— Deocamdată, nimic! – se grăbiră Poganyi și Vrojdeak să-i răspundă.

— Mai întâi să vedem cum merge – întări bătrâna. Nu le promitem nimic. Ne înțelegem la urmă și la lucru gata. De ce să ne grăbim, că nu-i nicio grabă?!

¹ pospai – pulbere în strat subțire

² ambră - chihlimbar

³ a se zgurăvi – a se zvânta

— Igen! Igen!¹ – adevereau fără rezervă cultivatorii. Kezi csokolom², Frau Schmidt!

— Cu Istvan vorbesc eu – se angajă bătrâna – iar cu zuașii³... e treaba lui și a voastră mai departe. E bine așa?

— E bine! E foarte bine! – se învoiră Patko și Barabaș Aloisiu.

— Atunci mergem pe o mână! – conchise la fel de sec Schmidtoaie. Ce zi e azi?

— Sâmbătă! – răspunseră în cor cei șase.

— Prin urmare, nu mâine, poimâine! – îi asigură femeia. Bineînțeles, dacă ne lasă vremea și ține Dumnezeu cu noi.

¹ Igen - da

² kezi csokolom – sărut mâna

³ zuaș - zilier

1. SĂRACĂ LUME, SĂRACĂ

Luni dimineață, adunați în crucea uliței, chiar lângă rugă, săracii Govojdiei, dornici să facă un ban, așteptau cumiți, gata de plecare. Veniseră cu noaptea în cap, să nu rămână care cumva pe dinafară:

— Ceta! Vine Ceta!! – șopti cu strângere de inimă unul dintre ei.

— Asta-i banda lui Papuc?– îi întrebă c-un rictus cinic, apropiindu-se. Mai trebuie să vină cineva?

— Nu știm! Nu credem! N-are cine! – răspundeau pe rând salahorii, uitându-se unii la alții și cu toții la vințelerul Ceta.

— Are toată lumea sapă, pilă și ciocan? – reluă acesta, încruntându-se.

— Are! – mormăiră cu jumătate de gură sărăntocii.

— Oluț¹ sau cantă pentru apă – continuă cu severitate Ceta – și straiță cu merinde! Să știți, dacă n-ați știut până acuma, că gazda nu dă mâncare!

— Nu-i nimic – se auzi prin întuneric o voce răgușită. Atunci mâncăm ce avem, dar cu plata, cu plata cum rămâne?!

— Nicicum! – strigă cu răutate Ceta, înfuriindu-se. Nu mă întrebați, că nu știu! Ce să vă spun, dacă nu știu?

— Nu întrebăm – murmură sărăntocii. Acum știm să nu mai întrebăm.

— Asta gazda hotărește, după cât e de mulțumită. Și la lucru gata.

— Bine-i și-așa! – se învoiră cu toții.

— Ce-ați crezut? – continua să îi amenințe și să-i umilească. Nu întreb de mine și întreb de voi?! Să vă între bine în cap! Cine vrea vine, cine nu, n-are decât să se întoarcă acasă!!

O luară din loc de-a valma, claie peste grămadă. În față, mai agitat ca marea, tropălea Ceta, ca de obicei, înconjurat de gealații săi, Croampa, Ciama și Cotreșu, iar în spate de tot, țopăind desculță, o femeie sărmană, Frunzina.

Frunzina Văiugă – căci despre ea e vorba – era o văduvă năcăjită și neajutorată, rămasă de tânără cu trei prunci pe cap, acum bolnavă și aproape istovită. Dintr-o nevestă sprintenă și frumoasă, ajunsese o lungană slabă, ciolănoasă și deșirată, cu mâini crăpate, noduroase și muncite. Umbla desculță și iarna, și vara, nenorocire de la care i se trăsese, probabil, acel mers greoi, nesigur și hurducat. Avea în spate un început de cocoașă, ca toate femeile de la țară care lucrează peste măsură și poartă-n spinare tarhat. Poate, tocmai din cauza ei se opintea la fiecare pas, ca și când ar fi călcat pe jar ori s-ar fi prăvălit din groapă în groapă.

Pentru a-și crește pruncii, era nevoită să lucreze cu ziua, pe apucate, la cine o chema. Accepta orice, chiar și atunci când se cerea mână puternică și pricepută de bărbat. Nu refuza pe nimeni și nimic, pentru că sărăcia și nevoile pruncilor n-o lăsau să refuze. Singura grijă pe care totuși o avea era să i se ofere mâncare. N-are importanță! Orice!! Ea nu este mofturoasă și-apoi, la

¹ oluț - ulcior

câtă foame rabdă ea, numai rădăcini să nu fie! Nu de alta, dar a rămas fără dinți.

Ajunsa la marginea satului, sărăcimea Govojdiei o coti spre stânga, apucă pe Dealul Trăoașului, trecu Valea Vădanei, mai jos de Tăul¹ Vulpilor și coborî odată cu zorii pe ștrecul² ce desparte Bocsigurile de Cosălaie. După un ceas și mai bine de marș forțat și tăcere, gloata ajunsese la fântâna din Pustă, iar de acolo, urmând cărarea, se îndreptă spre pomnolul³ unde tronau grajdul și casa fraților Braicu și Laia. Dealul Viilor îi aștepta la două, cel mult trei aruncături de băț:

— Stați! Stați așa! Rămâneți pe loc! – strigă dintr-odată Ceta, sperindu-i pentru a doua oară. Trebuie să ne oprim pentru împărțea – adăugă precipitat, urcându-se pe un bolovan. Nu putem intra în vie la grămadă, ca dobitoacele, pentru că ne vād domnii și știu că nu le place. Aici, la Domnie, e o regulă strictă, care grăiește așa: fiecare merge unde i se spune și când i se spune. Face ce i se spune și când i se spune, iar cel care spune e Ceta. Nimeni nu iese din cuvântul lui! Ne-am înțelese?

— Înțeleees... – răspunseră zuașii, cu glas prelung, descumpănit, bănuitor; cu glas timid, dar pe mai multe tonuri.

— Să nu vă aud fleaura⁴, că nu știu ce vă fac. La Domnie se lucră, nu se vorbește! E clar pentru toată lumea?

— Claar! – adevări cu ironie-n voce Cotreșu, văzând că Ceta întrece măsura.

— Cotreșule! – i se adresă acesta cu voce prefăcută. Tu mergi la doctorul Kettner și la domnul fiscalăș⁵ Barabaș Aloisu. De câți săpători ai nevoie?

— Câte trei pentru fiecare – cumpăni Cotreșu, uitându-se chiorăș la zuașii care așteptau proptiți în coada sapei.

— Ia-i și pleacă! – porunci Ceta, privindu-l cu ciudă. Ai grijă, Cotreo! Răspunzi cu capul! Nu vreau să am discuții și vorbe grele cu domnii pentru voi! Să mergem mai departe! Croampa! Cu tine e mai simplu. Te duci la domnul preceptor Voian și la Patko, misarășul⁶ din colț cu ghețăria. Îi cunoști, pentru că ai mai lucrat la ei. Cere! De câți ai nevoie?

— Ca de obicei – se grăbi gealatul să-i răspundă. Doi și patru.

— Doi și patru fie – se învoi Cetosu. Ia-ți și fii cu ochii pe ei, că te sugrum diseară! A mai rămas...

— Ciama! – strigă acesta, venind lângă șefu'.

— Amu-i atunci! – continuă plin de importanță acest veșnic depășit de situație, ștergându-și sudoarea de pe frunte. Tu mergi la domnul notarăș Vrojdeak și la... domnul fost prim-pretor Poganyi. Spune, să te aud cu urechile mele. Ce crezi? Te descurci?

— Singur, nu, dar dacă-mi dai și mie ca la ceilalți, mă voi descurca eu cumva.

¹ tău - baltă

² ștrec- cale ferată

³ pomnol – ridicătură de pământ

⁴ fleaura – gura(peiorativ)

⁵ fiscalăș - avocat

⁶ misarăș - măcelar

— Patru, patru! – hotărî pe loc, descrețindu-și sprâncenele stufoase și îmbinate. Niciunul în plus! Restul, veniți cu mine la doamna Schmidtoaie!

Odată ajunși la Domnie, govojdanii se risipiră care pe unde le fusese norocul. Își puseră degrabă merindea la fereală, își ascuțiră sapele, rostiră un „Doamne, ajută!” și se apucară numaidecât de treabă, fiecare cu gândul la necazurile lui și cu toții la banii de care aveau atâta nevoie. Săpau tăcuți, icnind din greu, încovoiați deasupra valurilor de pământ care curgeau în urma lor ca o maree proaspăt renăscută, reavănă și moale. Pe măsură ce se încălzeau, se opreau pentru o clipă, își îndreptau spatele doldora de bătături și reumă, priveau în jur și începeau să-și lepede, una câte una, Țoalele vechi și cârpite. Rămași în urmă, își reluau repede lucrul, uitând de tot și de toate. Ca un copoi credincios ce era, Ceta patrula de la unii la alții, îndemnându-i întruna, când cu vorba bună, când cu amenințările sau cu înjurătura:

— Dați-i bătaie, că ne-apucă seara și n-ați lucrat nimica! – răcni acesta, ca un apucat, văzând că se apropie Schmidtoaie. Ce faci, Frunzino? Dormi în picioare? Mișcă mai cu viață! Hai, buie¹ pe sapă! Dă cu ea mai cu sârg, că d’ăia-i sapă! – șuieră printre dinți, încercând să i-o smulgă din mână.

— Dau, sigur că dau, dar cum să dau mai tare?!– icnea femeia cu ochii plini de lacrimi.

— Uite-așa! – îi smulse sapa și se opintea, știind că îl vede Schmidtoaie.

— Ușor, ușor, Pișta-bacsi! – i-o reteză bătrâna vizibil dezgustată. Ce-nseamnă strechea și nebunia asta? Las-o calm, că nu te fugărește nimeni!

— Calm, doamna Schmidt, săru’ mâna! – se fâstâci Ceta – dar pot să fiu calm când o văd pe Frunzina cum se moșmondește de azi dimineață? Doarme pe rând, de parcă n-ar avea strop de vlagă în ea, împiedecata și nenorocita!

— Langsam², Istvan draghe!– șopti imperturbabilă Schmidtoaie. Nu fi mujic și obraznic, că trimitem acasă la tine. Femeie! – reîncepu bătrâna, lăsându-l pe Ceta să vorbească. Ia, spune-mi, ce se întâmplă? Te văd cam slăbită. Munca asta n-ar fi pentru una ca tine!

— Știu, doamna Schmidt, dar ce-aș putea face? Îmi trebuie bani! Am rămas singură, cu trei prunci de crescut și cu dările către stat neplătite.

— Oh, mein Gott! Allein mit drei Kinder?!³ – se minună Schmidtoaie.

— Trei, doamna Schmidt, dar nu sunt ei de vină că au venit pe lume – îndrăzni să și-i apere Frunzina. Ce să zic?! Sănătoși să fie și să aibă minte curată, că mare-i lumea asta și ne încape pe toți.

— Singură, cu trei prunci la vreme de bătaie?! – repetă bătrâna tulburată. Pe lumea asta rea și-atâta de învrăjbită?! E greu, e foarte greu pentru toți, dar pentru tine e peste măsură! La vreme de război nu te cunoaște, nu te crede și nu te ajută nimeni!

— Știu, doamna Schmidt! De aceea nici n-aștept nimic. Nu cer și n-am cerut niciodată. Fac ce pot, cât pot și trăiesc cum îmi ajută Dumnezeu. Nu vreau să

¹ a bui – a năvăli

² Langsam(germ) - încet

³ Oh, mein Gott! Allein mit drei Kinder?!(germ) – Oh, Doamne! Singură cu trei copii?!

trăiesc din ajutorul nimănui și nici să fiu la mila unuia ca domnul Ceta. Nici eu, nici copilașii mei.

— Femeie! – interveni bătrâna cu voce hotărâtă. Mila aproapelui și ajutorul celui de lângă tine pot fi de mai multe feluri.

— La fel ca necazul – gândi în sinea ei Frunzina.

— Uneori, o simplă vorbă poate să ajute, mai ales dacă e spusă la vreme și de către cine trebuie. Așa că, ascultă ce-ți spun. D-aci înainte să ai cum poți și cât te ascultă puterile. Când simți c-ai obosit și ți-e greu, pui sapa jos și-ți tragi răsufierea. Pentru asta nu dai socoteală la nimeni.

— Nici la Ceta? – întrebă Frunzina de-a dreptul derutată.

— Lasă-l pe Ceta! – zâmbi Schmidtoaie, dând a lehamite din mână. Zici că ai trei prunci! Ce vrei? Să rămână și fără mamă?!

— Cum să vreau?! Atâta le-ar mai trebui, sărăcuții!

— Ei, vezi?! Înseamnă că ne-am înțeles. Cu Pișta vorbesc eu. Nu-i om rău, dar are gură mare. Cam bate din ea și-i place să sară calul. Trebuie ținut din scurt, dar fii fără grijă. De asta mă ocup eu.

— Mulțumesc mult, doamna Schmidt. Nici nu știu cum să vă mulțumesc.

— Nicicum! – răspuse cu glas plăcut și blând bătrâna, îndreptându-se mulțumită și fără grabă spre colnă.

— Doamne, ce înger de femeie! – murmură Frunzina, petrecând-o îndelung cu privirea. Ți-e drag să ascuți ce vorbe ies din gura ei. Oare de ce nu pot fi toți oamenii așa?

— Frunzino! – răcni Ceta, apărând ca o nălucă. Ce-ai vorbit de mine? Să-mi spui tot! De-a fir a păr! Spune, că de nu, cu mine ți-ai mâncat omenia!

— Ce să vorbesc și cu cine? – întrebă speriată femeia, îndreptându-și anevoie spinarea.

— Cu doamna Schmidt! – răcni din nou, clocotind ca o mare înspumată.

— Nimic, dacă vrei să mă crezi. Nimic, nici pomeneală!

— Minți! Minți ca o gudă¹! Mincinoaso! Numai minciunile-s de tine, gioarsă și conofloșniță bătrână, ce ești! Știam eu că-ți umblă mecla, dar nici chiar așa!

— Săraca de mine! – suspină cu durere Frunzina. Eu și minciunile...

— Tu, tu! – urla ca un bezmetic, curentând-o cu o privire cruntă și ascuțită, de sălbatic. Tu m-ai vorbit de rău la Doamna, da' nu-i nimic. Aflu eu, că nu mă las până nu aflu, însă atunci va fi târziu și rău pentru tine. Să știi de la mine! În veac nu vei mai pune piciorul în dealul ăsta! Nici tu, nici neam de neamul tău. Ascultă ce-ți spune Ceta.

— Bace Ștefane! – reîncepu Frunzina ca o ultimă încercare. Mă jur pe pruncii mei că n-am scos o vorbă grea în contra dumitale. E lucru mare ce fac acuma, căci nu m-am jurat pe ei niciodată. Mai mult ce-aș putea face? Să-mi scot sufletul din piept și să ți-l așez aci în fața dumitale, la picioare?

Auzind de prunci, Ceta făcu doi pași înapoi. Vru să mai spună ceva, ceva urât și josnic, dar cuvintele i se împiedicau sfielnice și rușinate. Rămas fără grai,

¹ gudă - cățea

Începu să se frământa, dând neputincios din mâini și tremurând din picioare. Ochii i se înroșiseră, fața i se crispase, iar capul, greu cât o baniță, îi tremura cumplit, pesemne de nervi și de prea multă mânie. În liniștea de o clipă, un bangăt de talangă ruginită răsună peste Dealul Domniei. Un altul îi răspunse pierzându-se tremurând, departe, sus în pădure.

— La mâncare! – strigară de unde se aflau salahorii, anunțându-se unii pe alții. Toată lumea la mâncare! – se îndemneau din gură sau prin gesturi, uitându-se pe furiș și temători la Ceta.

— La mâncaare, daa, daa, la mâncaare... – cloncăni strâmbându-se acesta. La mâncaare, căci de mâncare sunteți buni. Cu sapa stați mai rău!

Adunându-și în grabă țoalele aruncate într-aiurea, govojdanii se îndreptau spre locul unde îi aștepta un colț de iarbă, o oră de odihnă și bruma de merinde.

— Vă trebuie foc? – întrebă Ceta, privindu-i peste umăr.

— Ne-ar trebui! – răspunseră câțiva, cotrobăind prin straiță după jumara de slănină. Dacă ne lași, și ne ajunge timpul, am vrea să frigem clisă¹.

— Atunci faceți, dar aici, pe vechea vatră – se învoi Ceta, arătând spre o buturugă lângă care zăceau câțiva tăciuni prăpădiți și un pumn de cenușă. Gligore, te ocupi tu, căci te pricepi și ești mai cu scaun la cap – porunci scurt, furișându-se în colnă la Schmidtoaie.

— Mă ocup, sigur că mă ocup – răspunse Gligor, un bătrânel destoinic, descurcăreț și destupat la minte – doar nu-l fac pentru prima dată. Vezi-ți tu de treaba și de socotelile tale.

Osteniți de-atâta trudă și nemâncați de cu seară, zuașii lui Ceta începură să se îngrămădească în jurul focului, care pe unde apuca. Stând în genunchi sau așezați într-o rână, unii își pregăteau frigările, alții își feliau cu grijă coltucul de turtoi² ori marginea de pogace. Doar Gligor avea pită: două felii, ce-i drept cam mici, destul de subțiri și uscate.

— Să nu mai puneți pe foc – șopti acesta – înfigându-și o ceapă roșie în vârful vergelei, cât mai aproape de slănină. Lăsați să se adune jarul.

Când flăcările se potoliră nițel, o droaie de frigări se îndreptară flămânde spre locul cu pricina. Pluteau sfârâind deasupra cărbunilor încinși, venind din toate părțile, ca spițele unei roți fermecate. Stropi mari, aurii, de unsoare fierbinte, începură să se prelingă în foc, împrăștiind în aer un damf³ plăcut, pătrunzător, de clisă pârjolită:

— Nu vă grăbiți, că vine aldămașul⁴ – rânji Cetosu, ieșind afumat din colnă cu un sticloi în mână. Ca de obicei, doamna Schmidtoaie face cinste: pălincă veche, din vin bătrân, ca lacrima, de două ori întoarsă.

— Să fie de primit! – răspunseră într-un glas bătrânul Croampa și Cotreșu.

¹ clisă - slănină

² turtoi – cocă dospită și coaptă, din făină de mălai

³ damf – miros, abur

⁴ aldămaș – băutură oferită la încheierea unei tranzacții

— Și gazda sănătoasă, ca să mai poată da – adăugă Gligor, învârtindu-și încet, cu mișcări măsurate, vergeaua cu ceapa și bucata de slănină.

— Să-ncepem cu mine! – hotărî Ceta, dând câteva gălgâituri pe gât. Apoi Gligor, că-i cel mai bătrân – adăugă cu chef, întinzându-i un păhărel, ceva mai mare decât un degetar.

Urmară alții, apoi alții și tot așa, până paharul trecu pe la toți:

— A mai rămas cineva pe dinafară? – întrebă Ceta, clătărind în văzul tuturor puțina licoare rămasă pe fundul sticloanței.

— Frunzina – răspunse același Gligor, arătând spre femeia care se așezase de una singură mai la o parte, pe iarbă, în marginea cărării.

— Ea nu bea și bine face – hăhăi Ceta – că nu-i orzul pentru găște. Așa-i că nu bei, mă, aceasta?

— Nu beau, dar porția mea o dau la moș Gligor – i-o reteză scurt Aceasta, fără să-și ridice ochii din țărână.

— Nu zic nu – se învoi de îndată bătrânul, dând degetarul pe gât. Poate-mi ogoaie¹ trohna² și mai amurte reuma. Aah, că bună-i! Să-ți țină Dumnezeu năravul, Frunzino, fata tatii, că vindecă pe unde trece.

— Să-ți fie de bine și de leac, moș Gligor! – murmură femeia mulțumită.

— Frunzino! – reîncepu bătrânul, văzând că năcăjita n-are merinde. Tu ce faci acolo?

— Aștept să terminați cu focul și gustarea.

— Cum să terminați?! Să terminăm, poate vrei să zici! Laolaltă³ lucrăm, mâncăm laolaltă! Vino aici lângă foc și ia câte o gură împreună cu noi. Hai, c-așa-i bun, la grămadă.

— Hai, vino! Vino! – stăruiau și ceilalți, pregătindu-se să-i ofere câte ceva din puștinul pe care-l aveau înainte.

— Vin, dacă ziceți, dar nu pentru mâncare, ci așa, ca să vă fac voia.

— Stai lângă mine și ține aici! – i se adresă moș Gligor, oferindu-i o felioară de pită unsă, cea pe care presărase câțiva bănușei de ceapă coaptă la foc mic, în frigare.

— Ia cu nițică brânză de la mine – adăugă un altul, aducându-i pe un colț de hârtie câteva fărâme.

— Uite, jumăruța asta! – șopti moș Gligor, punându-i lângă brânză un rest de clisă friptă, cât o găgălice. Cată, să vezi! E bună, că-i prăjită pe-ncet și-i sărată.

— Știu că-i bună – adeveri Frunzina, pregătindu-se să îmbrace.

— Și ține de saț! – murmură bătrânul, încet și tainic, să nu-l audă ceilalți.

— Bune-s toate, moș Gligore, că foamea n-alege – îngână femeia, uitându-se cu jind la jumară.

¹ a ogoi – a alina

² trohna – guturai

³ laolaltă – împreună

— Gata? Ați terminat? – strigă ca un bezmetic Ceta, sărind speriat în picioare. Destul a fost. Ajunge pentru astăzi. Sus, și la treabă! Gyorson¹, că ne vede și se supără doamna!

— Åsta-i beat, basama²! – se auzi atunci o voce răgușită.

— Ba-i baș nebun! – răspunse din grămadă alta.

— Și beat, și nebun – șopti ca pentru el Cotreșu.

— Ai răbdare! – interveni cu calmu-i binecunoscut moș Gligor. O clipită numai, așteaptă să termine Frunzina.

— Iar Frunzina? – reîncepu cu ciudă și încruntat ca un vătaf. Ce faci, motrântoaco³? Bagi în tine ca-n hârdău? Nu te mai sature odată?! Ai venit și tu la Domnie, să-ncurci lumea! Mai bine ai fi stat acasă!

— Din partea mea se poate... – îngăimă cu tristețe femeia, dând hârtia cu brânza și clisuța la o parte. Când dai plecarea, eu mă ridic prima.

— Acuma! – răcni iar, făcându-le tuturor semn să se scoale.

— Acuma, sigur că acuma – întări moș Gligor, încercând să se ridice – dar asta, cinstit și fără sfadă, n-o poți spune?! Lasă-ne o minută, să ne cimnească⁴ mâncarea. Ajunge o bătă la un car de oale! Hai, fata mea – continuă apoi, arătându-i femeii bucătura de jumară. Ia-o de-acolo, că doar nu-i un capăt de lume. Repede, c-o scântă⁵ de ceapă și cu brânzuța asta!

— În zadar! – răspunse Frunzina cu ochii plini de lacrimi. Nu mai pot și gata. Simt că mă îneacă, că mi se face rău, că se oprește-n gât.

— Frunzino! Frunzino! – stăruiau pe lângă ea săpătorii. Nu te lua după nebunu' și strolimbatu'⁶ Åsta. Dă-l în mă-sa, că s-a cherchelit.

— Fii cuminte! Pleci nemâncată pentru atâta lucru?! Ce, nu-l cunoști?

— N-o mai lăsa acolo! Ia-o până-i călduță.

— Acuma, nu! – șopti femeia cu voce rugătoare. Poate, mai târziu, la ujână⁷.

— Dacă, nu, fie nu! – murmură moș Gligor fără s-o privească. Ce să mai zic?! Tu știi treaba ta și cum e mai bine pentru tine.

— Bine ar fi să știi – mormăi abătută Frunzina – deși, dacă-i până acolo, am ajuns să nu mai știi nici cum mă cheamă.

— Sărmana femeie! – o compătineau govojdanii, împrăștiindu-se din nou în Dealul Domniei. Să pleci de la mâncare nemâncată?!

— Să nu mai fie nimeni ca ea, nici cel care-ți vrea răul! – întări cu amărăciune-n glas moș Gligor.

— Să sape moartă de foame cât e ziua de lungă?! – se întreba de unul singur și Cotreșu. Doamne, ce suflet de cibis¹ și de tâlhar poate să aibă Ceta! Åsta-i dus rău cu vaca. Zău că-i lipsește o doagă!

¹ gyorson(magh) – repede

² basama – probabil

³ motrântoacă – împiedicată, nătângă

⁴ a cimni – a prii

⁵ scântă – bucățică

⁶ strolimbat – zăpăcit

⁷ ujână – gustare de după amiază

— Mai multe – râse Ciama – ba, încă și cea cu ureche.

— Ehei, pruncii mei – oftă îndelung bătrânul Gligor. Așa se întâmplă când apucă nebunul, bețivanul și culdușul să conducă. Ferească Dumnezeu să ajungem vreodată pe mâna și la mila lor! Țștia-s în stare să ne iscodească și să ne vândă ca Iuda pe Cristos – adăugă cu spaimă și oroare. Și cu durere-n suflet.

— Doamne, apără și ferește! – priveau în jur și murmurau în taină salahorii.

— Nu știi, zău, ce poate fi în capul lui! – adăugă cu mutră supărată Croampa, apucând-o la deal, pe cărare. De unde atâta pizmă în contra noastră?!

— Și-atâta răutate – completă Ciama – când nu-l supără nimeni, nu-i zicem nimic și nu ne atingem de el nici măcar cu o floare?

— Nu știți? – reveni moș Gligor la vorba lui de mai înainte. Atunci să vă spun eu. Ca să se pună bine cu domni de la vie. Și-ar mai fi una. Se teme de noi. Se teme că-i luăm tainu', mișmașurile, sticluța și șefia.

— Apăi, nici să nu scape de ceea ce se teme! – îl blestemă Cotreșu, aducându-și aminte de plânsul și de suspinele Frunzinei. Abia aștept să-l văd săpând cu limba scoasă de un cot, aci în rând cu noi.

— Ți-ai găsit! – făcu a lehamite moș Gligor. Ceta și săpatul! Țsta fuge de sapă mai abitir ca dracul de tămâie.

— **Frunzino! Frunzinuțo!!** Ce faci tu, fata tatii? – se auzi ca prin vis o voce pe cât de prefăcută, pe atât de vicleană și de șireată.

— Sap! – răspunse femeia, îndreptându-se cu greu de spinare.

— Vezi că te cheamă Doamna! E-acolo jos la colnă. Fugi, Frunzino, că nu vreau s-o facem să aștepte. Ai mare grijă ce vorbești. Și vezi ce vrea de la tine.

— Care doamnă? – întrebă de-a dreptul buimacă femeia.

— Schmidtoaie! Doamna Schmidt, fata mea! – repetă plin de candoare. Adă sapa la tata și du-te liniștită. Lasă că scot eu rândul ăsta până stai tu la Doamna. Fii fără grijă, că nu te lasă Ceta să rămâi în urmă.

Era tot numai bunătate, zâmbet și blândețe... o adevărată minune. Parcă era frate cu norocul și părtaș cu vremea cea bună.

— Oare ce am făcut iar sau n-am făcut cum trebuie? – se întrebă în sinea ei Frunzina, apropiindu-se cu teamă de odaie.

— Vino! Ja, ja, vino! – o întâmpină bătrâna, zâmbind binevoitoare din prag. Hai, intră, că nu te bate nimeni! Așa, repede și mai cu curaj!

— Am venit, doamna Schmidt, c-așa mi-a spus Ceta – începu femeia, oprindu-se cu sfială în mijlocul încăperii.

— Ia loc! – continuă pe același ton Schmidtoaie. Nein!² – îngăimă cu blândețe, văzând-o unde vrea să se așeze. Nu acolo! Lângă cuptor stă Ceta. Tu ești femeie. Tu stai aici lângă mine, la masă.

¹ cibis – criminal, tortionar

² nein(germ) – nu

— Aici, dacă aici doriți dumneavoastră – se învoi Frunzina, așezându-se cu grijă alături de bătrână.

— Și cum zici că te cheamă? Frunzina? – reîncepu la fel de zâmbitoare.

— Frunzina, doamna Schmidt, Frunzina, că așa a vrut mama, fie iertată.

— Mie îmi place! Frumos nume, Frunzina, dar dacă-i până acolo numele contează mai puțin. Cine-i om, poate să-l cheme oricum l-ar chema.

— Aveți dreptate, doamna Schmidt – susură fără voie femeia. Mare dreptate aveți în ceea ce spuneți.

— Frunzino! – rosti poruncitor bătrâna, privind-o fix în ochi. După câte știu eu, și știu bine, tu ai fost astăzi fără mâncarea de amiază! Te întreb: n-ai știut cum vine regula la Domnie sau n-ai avut ce-ți pune?

— Și una, și alta, doamna Schmidt – mărturisi Frunzina, lăsând jenată ochii în pământ. Ce-i drept, mai găseam o dungă de mălai copt pe vatră, dar atunci rămâneau ăia micii fără turtoi la zama de ceapă .

— Aha! – făcu bătrâna, dând aprobator din cap. Da,da! Înțeleg. Acuma înțeleg! Deci asta era povestea cu merindea? Nu se ajungea mălaiul...

— Noi, doamna Schmidt, o spun fără rușine, am fost și suntem mai mult pe turtoaie. Cu turtoi m-a crescut mama, de turtoi au parte și pruncii mei, nenorociții.

— Sărmana Năstaca! Așa-i că o chema Năstaca? – își aduse aminte Schmidtoaie, schițând o urmă de surâs în ochi și-n colțul gurii.

— Năstaca, doamna Schmidt. Năstaca lui Tărâță. Da, da, așa i se spunea.

— Și eu am cunoscut-o! Pe vremuri a lucrat ani de-a rândul aici la mine-n vie. E mult, e foarte mult de-atunci! – adăugă încet, c-un fel de teamă. O știu, da, o știu... cum să n-o știu pe biata bătrână?! Cumsecade femeie! Venea din altă lume, cu reguli vechi și bine așezate. Ehe, atunci s-o fi văzut tu pe Frau Schmidt! Eram doamna doamnelor în Dealul Domniei. S-au dus... toate s-au dus... de parcă nici n-ar fi fost... – repeta șoptit, c-o voce ce trăda ecoul neliniștilor și neîmplinirilor sale. Dar nu pentru asta te-am chemat.

— ?!

— Știi să gătești?

— Știu, doamna Schmidt, dar nu prea am din ce.

— Un krumpli–paprikaș¹, un rente–leveș², nudli³ cu varză sau magiun?

— M-aș descurca la o adică, deși eu, vreu să zic noi, cum ar veni cu pruncii, obișnuim mai rar. Noi, doamna Schmidt, suntem mai mult cu zama lungă: o zi de lobodă, o alta de salată, iar când n-avem încotro, de ștevie sau de urzici. Facem cum se poate, dar nu ne plângem. Și nu ne rugăm de nimeni.

— Uf! Uf!! Uf!!! – se auzeau niște ufăituri apropiindu-se de odaie.

— Țsta-i Pișta! – zâmbi Schmidtoaie, palidă și, poate, plictisită.

— Pe mine mă caută! – tresări Frunzina, dând să se ridice.

¹ krumpli-paprikas(magh) – tocăniță de cartofi

² rente-leves(magh) – supă de chimen

³ nudli - găluște

— Lasă-l să pufăie, că tot lui îi trece – șopti bătrâna, făcându-i semn să stea pe scaun liniștită. Știe Frau Schmidt ce poate și câți bani face Pișta!!

— Eu mi-s, doamna Schmidt, săru'mâna! Am venit să văd ce mai faceți. Tot la dumneavoastră-i Frunzina?

— Tot! – răspunse calm și monosilabic bătrâna, fără să-l privească.

— Mai aveți nevoie cumva de ea?

— Mai!

— Atunci... aștept.

— Așteaptă!

— Aștept, dar am vrut să vă spun că a rămas în urmă cu sapa.

— Poftim?

— E-n urmă rău! – insista cu obrăznicie și încăpățănare de catâr. Dacă mai stă mult, nu-și termină postata. Știți, ziua trece, plata merge, dar lucrul rămâne.

— În urmă, zici? Mă mir, Istvan draghe! Te știam un săpător harnic și de ispravă...

— De ispravă, doamna Schmidt, săru'mâna! De ispravă, dacă așa spuneți dumneavoastră.

— Vom vedea diseară, că tot îmi propusesem să ies prin vie la o gură de aer și pentru o mică plimbare. Ieșim cu Frunzina...

— Cu Frunzina?! – întrebă Ceta, holbând ochii cât cepele la cele două vădane.

— Da, cu Frunzina. Ai auzit bine, Pișta bacsi!

— Atunci, mă duc! Dumneavoastră ce spuneți, doamna Schmidt? Să sap eu în locul ei mai departe?

— Nu în locul ei, în locul tău, Istvan draghe! Eu am nevoie aici de săpători, nu de țiflinderi¹. Eu pentru asta te plătesc, iar tu știai prea bine cum ne-a fost vorba și învoiala.

— Știam, doamna Schmidt, săru'mâna, dar vedeți dumneavoastră – stăruia Ceta – dacă nu sunt acolo eu cu capu', șmecherii ăștia sapă de mântuială. Nu mai departe, Frunzina! Întrebați-o, că-i aci de față! Tot timpul trebuie să fiu cu ochii și cu gura pe ea, pentru că nu sapă ca lumea. Fușărește², doamna Schmidt, săru'mâna. Poate să se supere de o sută de ori pe mine! N-are decât! Eu tot vă spun. Din partea mea, mai bine ar fi stat acasă.

— Din partea ta, sigur că din partea ta – îl întrerupse calm bătrâna – dar din păcate pentru tine, în cazul acestei femei, părerea ta contează mai puțin. Sau și mai bine spus, nu contează deloc.

— De ce, doamna Schmidt, săru' mâna? – tresări Ceta, făcând doi pași înapoi. De ce?

¹ țiflinder – funcționar mărunț

² a fușări – a lucra superficial

— Pentru simplul motiv că e femeie și încă una singură – o femeie văduvă, sărmană, cu trei prunci, care are nevoile și necazurile ei.

— Aha!– izbucni Ceta, fără să-și dea seama. Asta Frunzina v-a spus-o!

— Da, mi-a spus-o, deși mi-ar fi plăcut să aud din gura ta povestea acestei femei. Nu prea știi să te porți cu femeile, Pișta bacși – continuă autoritar Schmidtoaie, privindu-l cu ochi ficși. Așa-i, sau mi se pare mie?

— Eu, doamna Schmidt, știți – se bâlbâia Ceta – eu n-am nimic cu Frunzina. Eu v-am spus ce-am văzut, pentru că dumneavoastră trebuie să știți tot, iar ceea ce face Frunzina nu-i săpătură, doamna Schmidt, săru'mâna.

— Vedem și vorbim diseară! – se încruntă la el bătrâna, făcându-i semn că-i liber și poate să plece.

— Am înțeles, doamna Schmidt – se îndrepta spre ușă cu coada între picioare. Plec! Am plecat, săru' mâna, dar nu vă supărați pe mine. Poate că am greșit, dar asta a fost părerea mea!

— În sfârșit, am rezolvat-o și cu Ceta – răsuflă ușurată, uitându-se discret după el pe fereastră. Demult îmi stătea pe limbă, dar nu găseam momentul. Ce să mai zic? Asta-i omul! Din când în când trebuie să-l scuturi puțin. Atât cât să-și aducă aminte cine e stăpânul. Altfel, face ca câinele, se obrăznicește. Las' că-și merită șnapanul săpuneala. Măcar știu că o vreme nu mai am treabă cu el!

— Dumneavoastră, da, doamna Schmidt – șopti îngrijorată Frunzina – dar ce mă fac eu, pentru că el pe mine poartă ciudă? Nu-mi dau seama de ce, dar n-are ochi să mă vadă. Păcatele mele! Cine știe ce-mi pregătește acum?!

— Nimic! – răspunse sigură pe ea bătrâna. Dimpotrivă. Ascultă ce-ți spun! O să se gudure pe lângă tine d'aci înainte, scâncind ca un câțel.

— N-am eu nevoie de scâncitul și de guduratul lui! – adăugă îngândurată. Nu-i cer nimic, Doamne păzește! Nu vreau și n-aștept să mă ajute. Vreau numai să mă lase în pace. Să nu mă ocărăscă și să nu mă înjure cum îi vine la gură, între atâția bărbați.

— N-o să se mai întâmple! – strigă poruncitor bătrâna, ridicându-se în picioare. De asta am eu grijă, fii fără teamă!

— Vă mulțumesc, doamna Schmidt – zâmbi Frunzina recunoscătoare, făcând o mică plecăciune. Îmi pare tare rău. N-am vrut să vă năcăjesc cu poveștile și cu necazurile mele.

— Dar nu m-ai năcăjit deloc! Pe mine Ceta mă năcăjește.

— Ceta! – tresări ca fulgerată. Acum, precis mă așteaptă cu sapa!!

— N-are decât – răspunse scurt și sec Schmidtoaie.

— S-o fi umflat iar cât buboiul! – gândi temătoare, privind-o îndelung pe energica și distinsa bătrână.

Gândul neputinței și teama de Ceta o chinuiau cumplit. Ar fi vrut să plece, dar atunci o supăra pe Frau Schmidt. Dacă mai rămânea, și-l ridica în cap pe Ceta. De cine să asculte?! E greu să fii vădană, femeie a nimănu!

— Ei, ce facem? – sparse tăcerea Schmidtoaie, așezându-se cât mai comod într-un fotoliu.

- Știu și eu?! – făcu întrebător Frunzina.
- la loc! Doar n-ai venit la mine să stai în picioare!
- Nu, doamna Schmidt, dar știți... cum să vă spun? Dacă se poate, aș vrea să plec. Mă lăsați să...
- Nu te mai las nicăieri! Dezgropatul viei nu e pentru tine.
- Și Ceta? Ce fac cu Ceta? Ce-i spun la Ceta?
- Nu-i spui nimic! N-ai înțeles, femeie?!
- Vai de mine – se lamenta Frunzina. Țsta-i în stare să mă nenorocească, deși nenorocită-s eu destul!
- Stai fără grijă! De mâine nu vei mai fi sub comenduirea lui. De mâine, eu îți voi da de lucru. Mă mai gândesc la noapte și până mâine, găsesc eu ceva, așa ca pentru tine. Cu asta pot, cu asta te-ajut, că tot vorbirăm noi de ajutor.
- **C**eva nu-i în regulă! – le spuse celorlalți moș Gligor, văzându-l pe Ceta venind pleștit și de unul singur înapoi.
- Tot ce se poate – mormăi Cotreșu, îndreptându-se anevoie de spate. Oricum, nu miroase a bine și nu-i în apele lui.
- Nu, nu, nici pe departe – întări bătrânul, abia privind-l pe sub stufoasele sprâncene. Nu mai e Ceta, cel de azi dimineață.
- Ce-ar fi să-l întrebi de Frunzina? – îi zise Cotreșu, scăpând un zâmbet șiret pe sub mustață.
- Încă nu-i momentul – răspunse sec moș Gligor. Acum e ca turbatul.
- Daa! – adevări Cotreșu cu ironie și dezgust. Se vede pe el. Mâncă nori și c... fum!
- Țsta-i Ceta – continuă împăciuitor bătrânul. Nu-l mai schimbă decât sapa și lopata. Trebuie lăsat să fiarbă în suca lui.
- Fiarbă din partea mea, până ajunge de-o kilă.
- Ei, nici chiar așa! Ajunge până-i trec nervii, gărgăunii și nebuneala.
- Măă, Gligore! – reîncepu Cotreșu, după o bună bucată de vreme. Ai avut dreptate. Tu vezi cum își descarcă pica și puterea pe sapa Frunzinei?
- Dă cu ea de parc-ar săpa în steanul de la gurile iadului, nu-n dolmele¹ ca plăcinta din Dealul Domniei. Ehei, fătu'meu – clătină din cap moș Gligor – Dumnezeu nu bate cu băta!
- Nu bate, Gligore, dar ți-o dă s-o pui coadă la sapă – râse cu poftă nebună Cotrea, mardeiașul.
- Ca să ai cu ce zoli în vie la Schmidtoaie! – intră în vorbă Croampa, făcând sâc-sâc, dar fără să-l vadă Ceta.
- Până ți se bulbucă ochii ca la broască... și încă în locul Frunzinei, săraca – adăugă răzbunat, dar nu fără tristețe în glas, moș Gligor.

¹ dolmă – ridicătură de pământ

Descult, cu capul gol și suflecat la mâneci, Ceta trudea din greu, gemând ca un ocnaș, spre hazul și bucuria tuturor. Nu ajungea bine cu rândul la capăt, că repede începea altul, săpând grăbit, cu ciudă și-ndârjire. Deh, dacă tot îi arde de aer și de plimbare, să aibă diseară Doamna ce vedea!

— Åsta-i mai rău ca iapa moțului – cumpăni cu ironie Cotreșu. Trage până pică jos!

— Ba și după aia, nechează și dă din picioare – zâmbi cu-n fel de răutate Croampa. Zău de-nțeleg ce l-o fi apucat!

— Mă duc să văd și să-l ogoi – le zise Gligor, pornindu-se agale spre locul unde trudea de unul singur Ceta.

— Dacă vei avea pe cine – rostiră într-un glas cei doi.

— Las-o mai încet, că obosește sapa! – strigă la el bătrânul din marginea parcelei.

— Las, las, las, dar nu mă lasă ea, că a rămas în urmă – răspunse Ceta, continuând să geamă și să sape cu râvnă și conștiinciozitate de clapon.

— Nu-i nimic, mai este și mâine o zi. Sănătoși să fim, că nu intră zilele-n sac – adăugă moș Gligor, încercând să-i mai taie din cerbicie. Ai grijă, că de termini prea repede, te ceartă și se supără Frunzina.

— Frunzina? – mormăi mofluz și întrebător, simțind săgeata bătrânului și ironia. Frunzina-i fată bună. Silește săraca și face tot ce-i spun. Nu iese din vorba mea pentru nimic în lume. Îmi place de ea! Nu-i auzi gura câtu-i ziua de lungă. Chiar mai adineauri am trimis-o la colnă. Hai, fata mea, i-am zis – mințea pe mai departe. Lasă sapa! Du-te la Doamna și trage-ți sufletul puțin. Ți-ajunge pentru astăzi. Gata, destul ți-a fost, că-i mult de azi dimineață. Acolo-i jos și-acuma. M-a chemat și pe mine doamna Schmidt, săru' mâna, dar n-am vrut să stau. Am rugat-o frumos să mă lase și m-a lăsat, nu-i vorbă. Cine știe, mi-am zis, poate au să vorbească treburi d'ale lor, dintr-astea muierestii.

—Bine te-ai gândit, Ștefane, șefu'! – zâmbi cu aceeași tristă ironie moș Gligor. Nu stă Dealul Domniei în sapa Frunzinei. Nu-l crede, Gligore dragă – își zise în sinea lui bătrânul, lăsându-l pe Ceta să-și vadă de nervi și de sapă. Omul ăsta e drac împielit. O mătă blândă ce zgârâie rău. Să n-ai de lucru cu el!

— **Ei**, cum vi se pare? – le zise domnilor Schmidtoaie, poftindu-i la promenada de seară.

— Merge, dar greu – se grăbi să-i răspundă preceptorul Voian.

— Ca la orice-nceput – adăugă Herr Kettner, dințărășul cu prăvălie.

— Oricum, pentru prima zi e bine – întări cu glas puternic domnul fiscalăș Barabaș Aloisiu. Își dau silința, săracii! Nu pot să le bag nicio vină.

— Într-adevăr, săracii! – interveni Schmidtoaie, subliniind de trei ori cuvântul săracii. Bine zis, mon cher Alois! Săraci, cât încape! Săraci lipiți pământului, domnii mei!

— Toți suntem săraci, Frau Schmidt – urmă strâmbându-se misarășul din colț cu ghețaria. Trăim vremuri grele!

— Vrojdeak, dragă! Sărăcia e de mai multe feluri. Așa săraci cum zici că suntem, n-aș vrea să fim în locul lor, Doamne ferește!

— Vă înțeleg perfect, Frau Schmidt, dar noi n-avem nicio vină. Au fost ani răi, iar pe deasupra ne-a sărăcit războiul!

— Războiul, da, războiul! – acceptară fără rezervă confrății. Războiul e de vină!

— Ne-a dus la sapă de lemn, arză-l-ar focul! – o ținea pe-a lui măcelarul. E adevărat, pe unii mai mult, pe alții mai puțin.

— Iar pe salahorii noștri, din păcate, de tot! – rosti convinsă de tristul adevăr bătrâna.

— Să nu le plângem de milă! – o contrazise din nou cărnățarul. Mujicul se descurcă. Trage cât simte că poate, dar de omorât, nu se omoară.

— Nu se omoară el, dar îl omoară truda, și mai cu seamă foamea. La vie-i lucru greu, iar dacă nu-i harană...

— Doamna Schmidt!! – încerca să vină cu noi argumente Vrojdeak bacși.

— O clipă numai! – reîncepu stăpână pe situație femeia. Tu știi ce și-au scos mujicii tăi din straiță astăzi la amiază? Tu ai văzut că unii erau fără straiță ori cu straița goală?! Iată de ce vin și te-ntreb. Ca domn ce ești și om cu bani și câta școală, tu te-ai putea pune la masă știind că salahorii ăștia sapă în via ta storși de puteri și rebegiți de foame? Oare de ce sătulul nu crede niciodată la cel flămând? Domnii mei! – continuă cu voce controlată Frau Schmidtoaie. Să nu mă înțelegeți greșit! Sunt lucruri grave, la care trebuie să reflectăm! Ne place, nu ne place, eu zic că n-avem încotro!

— Nimic împotrivă, Frau Schmidt – își dădu cu părerea Voian. Reflectăm, că asta nu ne costă nimic, dar ce putem face?

— Multe! – răspunse hotărât bătrâna. În primul rând să-i ajutăm!

— Cum? – izbucniră aproape într-un glas cei șase.

— Cu o mâncare caldă. În fiecare zi, la amiază. Tu ai ducean¹ – cumpăni bătrâna, privind spre dințarăș – iar Bella... cioban și misărniță² cu diplómă. Punem mână de la mână și încropim ceva. Ceva puțin, fără pretenții și cât mai ieftin, căci salahorii acceptă orice. Nu-s mofturoși la mâncare, ca domnii.

— Puțin, fără pretenții și cât mai ieftin fie, dar cine gătește? – interveni Voian cu vocea-i graseiată și sonoră.

— Simplu! – răspunse scurt Schmidtoaie. Am o femeie. Sapă în vie la mine. O cheamă Frunzina. Îi săracă, săracă, dar e curățică și pare pricepută. Îi pun un șpoherț³ și o masă la mine în coha⁴ de vară. O să gătească acolo. Tot acolo le aranjăm o masă unde vor putea să prânzească.

— Ușor de zis, Frau Schmidt – obiectă măcelarul – dar regula zice... fără mâncare! Sunt reguli vechi și bine așezate!

¹ ducean – prăvălie

² misărniță – măcelărie

³ șpoherț – sobă de gătit

⁴ cohă – bucătărie

— Nicio regulă nu e bătută-n cuie – i-o reteză bătrâna. Teoria voastră, știți voi care, nu mai ține. Dimpotrivă, s-ar putea să se întoarcă în contra noastră, a tuturor. Și asta, cât de curând. De aceea, eu cred că trebuie să ne adaptăm din mers. Să fim pe fază și să ne aliniem din timp.

— Ei, aș! Exagerări, Frau Schmidt! Eu zic să rămânem cu picioarele pe pământ. Să nu ne panicăm degeaba.

— Bine-ar fi să ne fie panica degeaba, dar eu nu prea cred. Mă-ncearcă un fel de teamă. Se schimbă lumea, Bella-bacsi! Acum și-aci, sub ochii noștri. Tu chiar nu simți c-adiu un vânt străin? Un vânt de alte vremi și de schimbare?

— Simt, doamna Schmidt, dar nu văd legătura.

— Legătura?! E foarte simplu, Bella dragă! E la mîntea cocoșului. Dă-mi voie și te rog să mă urmărești. Mujicii aștia, cum le zicem noi, sunt oameni răbdurii. Răbdă, răbdă și iar răbdă, dar până la un punct. Dacă se depășește acest punct, le vin idei și fac poc! C-așa e mămăliga. Prin urmare, eu zic aici, de față cu toți: e mult mai înțelept să le dăm noi la vreme, puțin câte puțin, pentru că săracul nu-i ca bogatul. Săracul se mulțumește cu puțin. Altfel, le vin idei, repet și insist, iar noi riscăm să pierdem tot. Tot, domnilor, tot, pentru că foamea nu iartă și nu-ntreabă. E ca apa. Vine atunci când nu te-aștepți și mătură tot ce găsește în calea ei. Ba mai mult, scoate la suprafață și lasă în urma ei gunoaie. Băgați de seamă la ceea ce vă spun! Au mai pățit-o și alții. Și nu le-a fost ușor!

— Dumneavoastră aveți dreptate, – intră în vorbă doctorul Kettner – dar și ei trebuie să înțeleagă. Sunt vremuri grele. Grele pentru toți.

— Doctore! – reîncepu bătrâna, punându-i mîna osoasă pe umăr. Să nu ne pierdem speranța! Să credem în vremuri mai bune! Războiul nu poate dura o veșnicie, dar până atunci, problema e ce facem cu ei? Oamenii aștia sunt storși de vlagă și fomiți. Dacă acuma nu-i ajutăm, vă dau în scris că-i pierdem. Rămânem fără zuași!! Buun. Să zicem c-o să căutăm alții. Dar dacă nu găsim? Atunci, ce facem, domnii mei, căci pe voi nu vă prea văd săpînd în locul lor?!

— Logic! – exclamă doctorul Kettner, mai mult decât recunoscător. Kezi csokolom, Frau Schmidt! Facem cum spuneți dumneavoastră. Totuși, pentru noi, în momentul de față, alta e problema!

— Alta? – întrebă Schmidtoaie, surprinsă și nedumerită. Care?! Spune-o, doctore, spune-o! Aci, s-audă toți.

— Cine ne poate asigura pe noi, proprietarii de vie de astăzi, că de mîntie încolo, după război, vreau să zic, vom rămîne ceea ce suntem? Că vom avea parte de aceleași drepturi? De protecție, doamna Schmidt. De liniște, înțelegere și pace.

— Toate războaiele sfârșesc prin înțelegere și pace – răspunse prompt bătrâna.

— Mai bine zis, au sfârșit. Ce va fi de aici înainte, vom vedea. Oricum, pe mine m-ați convins. Pe doctorul Kettner se poate conta.

— Nu-ți cere nimeni lumea toată – continuă bătrâna, liniștindu-l. Un kil de arpacaș, un blid de linte, oleacă de magiun, mărunțișuri dintr-astea, ce ai tu prin ducean, iar din când în când o baniță de făină.

— Făină, nu! – obiectă domnul doctor. Făină n-am. Făină și mălai n-am ținut niciodată la mine în prăvălie.

— Nu-i nimic! N-ai tu, are altul. Sau, cel mai bine, vorbim cu Iuranyi. Luăm de la Moroacă. Un sac ajunge până aproape la Rusalii.

— Peste cap – interveni grăbit Voian – doar nu le dăm în fiecare zi jamișcă¹? Băgăm o zi turtoaie, o alta mămăligă...

— Exclus! – se burzului la el bătrâna. Mălai și mămăligă mănâncă ei acasă. De azi înainte se schimbă rânduiala, domnii mei. În Dealul Domniei e pâine pentru toți.

— Așa să fie! – se învoiră cei de față. Pomană pentru morții noștri.

— Să fie de primit!! – conchise scurt și puse punct discuției Schmidtoaie.

— **Doamne, Dumnezeule!** – începu să se roage bătrânul Gligor, ridicându-se de la masă. Mulțumimu-ți Ție, Doamne, pentru îndurarea și înaltă bunătatea Ta. Fie binecuvântat numele Tău!

— Amin! – răspunseră smeriți ceilalți, făcându-și semnul crucii. Să fie de primit! – continuă mulțumiți, ieșind afară cu căciulile în mână.

— Te simți mai altfel – sparse tăcerea Cotreșu – când vezi că cineva te prețaluiește și se gândește la tine și la nevoile tale.

— Așa-i, așa-i! – adevereau zuașii, privind recunoscători spre colna doamnei Schmidt.

— Dumnezeu s-o trăiască întru mulți ani sănătoasă – se ruga cu voce tare Ciama – căci mult ajunge o lingură de zamă și o coajă de pită pentru omul sărac, trudit și flămând.

— Nu știi cum sunteți voi, – interveni moș Gligor – dar eu, de când cu lingura de zamă caldă, vin cu altă inimă la Domnie și sap mai spornic, de parcă aş săpa pentru mine. Nici nu simt cum trece ziua...

... Iar zilele treceau una după alta, călduțe și senine.

Acum, în săptămâna Rusaliilor, vremea se arăta pe mai departe prielnică pentru toți și dătătoare de speranțe. Grâul, atât cât era, crescuse înalt cât trestia și drept ca lumina. De un verde sănătos, avea spicul mare, greu și plin; era des, semn că înfrățise. Cele câteva iugăre² semănate ici-acolo, de o parte și de alta a drumului ce ducea la Domnie, atrăgeau tot mai mult privirile curioase ale zuașilor lui Ceta.

— Al cui e ăsta? – întrebă Croampa când săpătorii intrară din Trăoaș pe linia ce ducea spre Cosălaie.

— Al lui Micaș – se auzi din spate o voce răgușită.

— Tot?! – întrebă din nou cu interes și cu mirare.

— Așa cum vezi. Ți se pare mult, că-i o holdă întregă.

¹ jamișcă – jimblă

² iugăr – unitate de măsură pentru suprafață

— Bravo lui! – interveni bătrânul Gligor. Are asigurată pita pentru cel puțin doi ani de zile de aci înainte.

— Dar ăsta? Al cui o fi oare? – se repetă întrebarea când ajunseră în dreptul altei parcele semărate cu grâu.

— Al lui Adam Moșoiu – răspunse răgușitul.

— E și normal! – strigă admirativ moș Gligor. Un grâu atâta de frumos nu poate fi decât al lui Moșoiu. Într-adevăr – continua să îl admire. E cel mai frumos. E negru de verde și n-are fir de buruiană. Grâu clasa-ntâi, înspicat și des ca peria.

— Uitați-vă la ăsta! – adăugă Cotreșu. E al lui Poșârcă Dumitru.

— Da, de unde! Poșârcă și grâu! – pufni în răs Costică Sucală, un holtei isteț, aș zice frumușel și veșnic pus pe șotii, care, deși nu se prea omora cu lucrul, se aciuiseră în acea primăvară pe lângă săpătorii din ceata lui Ceta. E tot al lui Moșoiu. L-a cumpărat de la Poșârcă mai vara trecută. A pus gunoi, l-a ogorât la vreme și a ieșit ce se vede, iar bace Mitruț a clonțălit banii prin birturi.

— O parte numai – îl contrazise Gligor zâmbind. Pe cei mai mulți i-a păpat cu Lelița Strujac – bat-o s-o bată de bălană!

Leli, după cum o alintau govojdanii, era o văduvioară tânără și dodoloață, cu ochi frumoși, focoși și strungăreață. Altminteri, de treabă nevastă, bună de gură și la suflet, cu trecere la bărbați.

— Apăi, între noi fie vorba – chibzui Croampa, făcându-se că nu înțelege – și ea trebuie să trăiască, iar dacă se poate, bine. Nu de alta, da-i fată bună și de la vaca noastră!!

— Ai vrea s-o ai de găzdăriță? – îl întrerupse Gligor, privindu-l chiorâș.

— Aș vrea, dacă-i după vrute – răspunse-n glumă Croampa – dar costă cam scump, iar eu n-am bani de dat și nici pământ de vânzare, ca Mitru.

—Ehei! – oftă moș Gligor, luând o înfățișare gravă. E mare japiță Lelița asta! La mulți le-a stricat casa, dar ca la Mitru, la nimeni. Nu l-a slăbit drăcoica, până nu l-a lăsat cu teșchereaua¹ goală. Doamne, câtă bătaie a mâncat săraca nevastă-sa de la el pentru nebuna de Lelița! Numai ea și Dumnezeu știu. Ascultați ce vă spun. Nici jândarii nu bat mai rău!

Cât și-or fi clătărit ochii zuașii lui Ceta în acea primăvară, admirând cele câteva petece de pământ semărate cu grâu, nu știm și nu vom ști-o, poate, niciodată. Tot ce se cunoaște, și se cunoaște bine, rămâne atracția ritualică pentru ele, plăcerea de a le vedea cum cresc, cum dau în pârg, apropiindu-se cu fiecare zi de momentul suprem și miraculos al coacerii. Fie că era dimineața devreme ori seara târziu, săracii Govojdiei, bătătorind cărarea pe care o știau pe dinafară, bolboroseau ca într-o veche și nedeslușită incantație. ăsta e al lui Micaș. ăsta al lui Moșoiu. Da, da, al lui Moșoiu. L-a cumpărat de la Poșârcă; i l-a vândut culdușul de Poșârcă; de treabă om Moșoiu! Din loc în loc se opreau, își trăgeau pentru o clipă sufletul, apoi se ridicau în vârful picioarelor și priveau pierduți peste lanurile ce le răspundeau unduindu-se nepăsătoare și grele de rod în urma lor. Plăcerea de a le atinge, măcar cu

¹ teșcherea – pungă pentru bani

privirea, îi făcea fericiți. Știau, bag seama, că-n grâul lui Adam năștea speranța pâinii viitoare. Deocamdată, pentru Adam, pentru Micaș și ai lui, dar asta – ciudat lucru – nu deranja. Dimpotrivă, era primită ca un nou început. Presimțeau, pesemne, că vor avea și ei în curând, peste un an, poate peste doi. Vorba doamnei Schmidt, războiul nu poate dura o veșnicie. Oricum, mirajul grâului d'atunci persistă încă peste vreme.

Cât despre Adam, aș spune chiar de la început că era un bărbat în puterea vârstei, chipeș și descurcăreț, potrivit de statură, drept, vânjos și bine legat. Cei care l-au cunoscut își mai aduc aminte că în tinerețe fusese fain ficior, râvnit de multe fete și nu o dată ademenit cu farmece, descântece și vrăjuri, dar și pețit la vedere, de babe ocoșe și pricepute. Avea o față ovală, ușor măslinie, cu ochi albaștri, încă frumoși și neastâmpărați, cu buze cărnoase și proeminente, de sub care, la cel mai mic surâs, mijeau o dantură albă, puternică și sănătoasă. Umbla veșnic tuns pe cap, dar de bărbierit se bărbierea rar, cel mult o dată pe săptămână. În ultima vreme, își lăsase mustăți. Din motive numai de el știute, le dichisea pe furis, de regulă dimineața, uitându-se în oglindă. Le înmuia în apă cu zahăr, le răsuca apoi încet, cu grijă, până se scrobeau simetrice și făloase, ca o coadă țanțoșă de scorpion. Deh, împlinise un număr de ani, era om cu stare, apreciat și respectat de toți. Mai știi, venise timpul să intre și el în rândul bătrânilor, iar mustața era o condiție și un semn distinctiv, în egală măsură.

Vara, Adam purta o cămașă lungă, din pânză de cânepă, țesută în patru ițe de nevastă-sa Macrina. În loc de nădragi, pe care-i găsea prea domnești, îmbrăca un fel de izmene cu crac larg, croite stângaci, la întâmplare, dintr-o tramă¹ aspră, lăbărțată și groasă.

Fire vioaie și veșnic agitată, umbla mult, cel mai adesea desculț. Totuși, de sărbători sau când mergea la târguri, încălța o pereche de șlapi noi, croiți dintr-o piele de vițel, ce zăcuse câțiva ani în podul casei, uitată într-un cufăr². Meșter bătrân și priceput, moș Troțalic îi lucruse cu grijă și pe încercate, ca la comandă. Pusese de la el talpă din piele, iar în vârf și la călcâie, șpițuri³ cu buză, cătănești. Le vopsise în negru, cu o vopsea lucioasă, procurată pe sub mână, direct din fabrică, de la oraș.

Om simplu și cu frica lui Dumnezeu, seară de seară, înainte de culcare, Adam mulțumea Tătlui Ceresc pentru că-i dă puterea să se bucure de mult-puținul pe care îl are, pentru că îl învrednicește să fie milostiv, iertător și bun, rugându-l să-l apere de rele, de păcat și de dușmani, dar mai ales să-l ajute să depășească toate greutățile vieții, care nu erau nici puține și nici ușoare.

Nepot de dăscăliță și de popă, Adam avea o voce puternică și plăcută, de care era conștient și mândru. La înmormântări, la ospete sau cel mai adesea duminica în biserică, era alături de slujitorii aleși. Îi plăcea să cânte, dar mai ales să se audă cântând, și pe bună dreptate. Răsuna biserica toată – la slujbă – când Adam cânta Apostolul, ca să nu mai vorbesc de Crăciun, când începea să colinde. Tocmai de aceea, nu mai departe de Paști, părintele Manasie Tripon și-l alesese sfetnic, iar cu voia lui moș Gusti, al doilea slujitor în strană.

¹ trama – pânză de cânepă țesută în casă

² cufăr – geamantan

³ șpiț – bucată de metal, fixată pe talpa încălțăminte, pentru a o proteja

Vestea terminării războiului, adusă și anunțată în biserică de părintele Manasie Tripon, a făcut repede înconjurul satului, declanșând un adevărat iureș de bucurie, o larmă veselă și minunată. Toată suflarea, cu mic, cu mare, cu tânăr, cu bătrân, ieșise pe ulițe. Unii alergau agitați, gesticulând fără încetare, alții, cei mai mulți, râdeau zgomotos, trecând din mână în mână un clondir mare cu vin. Alături, lângă o fântână, un cârd de babe plângea cu sughițuri sâcâitoare și înăbușite. Era un plâns durut, dar liniștitor, un plâns de bucurie. Le adunase și le ținea în uliță dorința de a afla noutăți. Acum interesa orice. Cel mai mic zvon era bine primit, era pigulit, amplificat și dat mai departe. Pruncii satului, atâția câți erau, scăpați de sub orice supraveghere, alergau din poartă în poartă, strigând în gura mare:

— S-a terminat războiul! S-a terminat războiul! Știm precis, pentru că ne-a spus popa în biserică!

În sfârșit, satul întreg trăia o supremă descătușare. Sosise vestea pe care o visaseră toți și pe care o așteptau de atâta vreme.

Oameni harnici și cândva cu stare, govojdanii trecuseră cu greu prin proba de foc a războiului. Feciorii și bărbații tineri erau de câțiva ani pe front. Animalele de povară, îndeosebi caii – frumoșii cai de Govojdia – luaseră același drum. Pământul, cu toate ale lui, rămăsese în grija femeilor și a bătrânilor, care făceau ce puteau, adesea ajutându-se unii pe alții. În aceste condiții, puțini erau aceia care se încumetau să samene grâu, doar grâul cere pricepere, osteneală și mână puternică de bărbat. Lipsa grâului din țarinile satului era așadar pentru bătrânii rămași acasă un semn rău, un motiv de neliniște și îngrijorare. De la un an la altul, trăiau tot mai dureros drama acestei neputințe colective, care, vai! nu întârzia să-și arate urmările, de-a dreptul cutremurătoare, greu de imaginat.

În curând, parcă pe nesimțite, pe masa odinioară îndestulată a acestor oameni vrednici și cu frică de Dumnezeu, în locul pâinii, a apărut mălaiul. Mălaiul și mămăliga! Mereu același mălai acru, aspru și uscat, înmuiat într-o liurcă de mazăre, de varză, de lobode sau urzici. Zilnic, aceeași nenorocită mămăligă, îndulcită uneori cu o lingură de lapte sau cu o zeamă de poame uscate vara la soare. Ani la rând, mălai și mămăligă! Până și duminica, mămăligă, mălai, mămăligă! După atâta amar de vreme, simțeau că nu-l mai suportă. Toți se săturaseră peste măsură. Orice s-ar spune, mălaiul rămâne una dintre marile orori ale războiului!

Întâmplător sau nu, Haștovel Mihai, chișbirăul satului, un ghiduș isteric, mărunț, urât și răsuflat, află printre ultimii noutățile de pe front. Chibzui puțin, realizează importanța situației și se hotărăște să valorifice momentul, așa cum îi cerea misia, în folosul comunității. Trebuia să se facă prezent, util și remarcat. Precipitat ca de obicei, luă duba din cui, ieși în uliță și o porni într-un suflet, începându-și astfel rondul ce-i fusese stabilit de săteni și de autorități. Se oprea din loc în loc, mai precis acolo unde agitația era în toi. Bătea duba vreme de un minut, uitându-se încruntat la cei care, conform cutumelor, trebuia să întrerupă orice activitate și să-l asculte cu luare-aminte, binevoitori și nemișcați. Când liniștea era desăvârșită și privirile tuturor ațintite spre el, strigând cu poftă, parcă din toți bojocii, Mihai își intra în mână, rostind sentențios formula oficială de adresare:

— Se-aduce la cunoștință! Pentru toți aceia oameni care n-au auzit, să se știe că s-a terminat războiul... Aflați și spuneți la tot natul că războiul s-a sfârșit! În numele legii... S-a adus la cunoștință.

Urmau trei lovituri scurte și tăioase cu ciocanul de lemn în duba pe care o ținea țațoș la piept. Își punea apoi tacticos ciocănelul într-un dispozitiv anume, fixat la îndemână pe corpul rotund și metalic al tobei, după care, îndreptându-și din nou privirea către auditor, trăgea un „bună ziua” sacadat, oficial, de-a dreptul milităresc. Plin de importanță, își continua drumul până ajungea sus pe deal, la ultima casă. Era punctul final al misiunii, dar și cel mai dificil. Știrea trebuia să ajungă la urechile unei babe care trăia singură și izolată în acea margine de sat. Bătrâna Buzoaie, căci despre ea este vorba, era din păcate surdă și veșnic adormită. De cele mai multe ori nu auzea duba, ceea ce pe Haștovel îl supăra peste măsură. De această dată, însă, era hotărât să dubălească până va ieși Buzoaie la fereastră sau în uliță, la poartă. Începu calm, încet, rar, aritmic, cu un singur ciocan, până la consumarea minutului regulamentar. Nicio mișcare! Făcu o scurtă pauză, după care își continuă recitalul, de această dată aruncând în bătaia tobei și pe cel de-al doilea ciocan, dar cu același rezultat. Nici urmă de Buzoaie. Buzoaie, nicăieri:

— Asta nu m-aude – își zise – nici dacă aș trage cu tunul, dar astăzi n-o las. N-o las și gata!

Nădușise. Nu de efort. De ciudă și mânie.

— Nu-i nimic! – gândi îndărătnicul Mihai. Bat până m-aude! Bat până o sparg. Bat, dacă trebuie, bat până ia duba foc!

Nu-și isprăvi bine gândul, că ferestruica de la bordeiul bătrânei se deschise scârțâind și o momâie apăru în spatele unor zăbrele strâmbe și afumate. Era mai degrabă o nălucă decât o ființă în carne și oase:

— Oare ce bătu duba, babii? – se auzi vocea stinsă și hodorogită a bătrânei Buzoaie.

— S-a sfârșit războiul... Se aduce la cunoștință...

— Care război, pruncule? Sfinte Pantelimoane! Nici n-am știut c-a fost război. Tu ce știi, dragul babii? O fi început demult?

— Nu știi nimic – i-o reteză țâfnosul Mihai, de astă dată fără timp și poftă de arțag – dar ce știi, spun. S-a adus la cunoștință...

În timp ce Buzoaie boscorodea cu nasul lipit de marginea ferestrei, Mihai trase un stânga-mprejur, își puse duba pe spate și o tunse pe dâmbă-n jos, mulțumit și mândru de sine. În drum spre casă, saluta în stânga și în dreapta, râdea, era prietenos, glumeț și comunicativ cu toți. Acum era cu totul altceva. Partea oficială a misiunii se încheiase.

Fire blândă și cu dragoste de oameni, om bun și iertător ca o femeie, părintele Manasie Tripon era un adevărat deschizător de suflete. Preot școlit, cu brâu roșu, de mare onoare și absolut cumsecade, cunoștea ca nimeni altul necazurile și speranțele credincioșilor săi. Se bucura de bucuriile lor și se întrista atunci când îi vedea copleșiți de nevoi și de durere. Anii cumpliți ai războiului îl apropiaseră și mai mult de acești oameni. Devenise pe rând dascălul și duhovnicul lor, sfetnic, judecător și doctor, dar mai ales un izvor de

liniște și alinare pentru sufletele răvășite ale acestor năpăstuiți. Zvonurile venite de pe front, aparent aducătoare de speranțe, paradoxal, preotului Tripon îi provocau mâhnire și îngrijorare. Știa că rănila războiului vor sângera încă multă vreme, că se vor vindeca greu și vor lăsa în urmă mulțime de sechele. Știa, mai ales, că bucuria de acum a credincioșilor săi va fi scurtă și iluzorie, ca un vis. Cel mai mult îl speria gândul că acești oameni, atât de fericiți pentru o clipă, vor fi în curând osândiți să trăiască noi drame, că îi așteaptă alte deziluzii și dezamăgiri.

Cât de întemeiate erau neliniștile părintelui Manasie Tripon, aveau să o simtă, chiar a doua zi, salahorii din Dealul Domniei. Ajunși devreme, așa cum le cerea învoiala, găsiră casa doamnei Schmidt zăvorâtă, cu șolocaturile trase. Pe ușa de la intrare, rânjeau hidoase două sigilii roșii, de ceară, legate cu o sfoară. Câinele bătrânei, un ciobănesc lăptos și cuminte, dormita pe prispă, adunat ghemotoc. Fără să-i bage în seamă, deschise un ochi, ciuli o ureche, adulmecă mirosul și adormi la loc. Părea bolnav sau mai degrabă abătut. Se vedea de departe că avusese o noapte agitată:

— Ursu! Ursu! – începuse moș Gligor cu voce îndulcită, apropiindu-se de dulău. Ce face Ursu, țuče-l moșu'? – continuă să-l alinte bătrânul. Hai, spune tu la moșu', unde ți-i stăpâna?

Un scâncet trist și dureros veni atunci de pe târnaț. Era un plâns durut, de animal în suferință, rămas fără stăpân.

— Pe cine căutați? – strigă la ei de peste gard Lorinț, pândarul, care tocmai se întorcea din rondul de dimineață.

— Gazda, Lorinț baci, pe doamna Schmidt! – răspunseră în cor govojdanii. Noi pe Doamna o căutăm. Pe doamna Schmidt o așteptăm.

— N-o mai așteptați, că n-are niciun rost. Să știți că nu mai vine. Sărmana femeie! O fi acum departe...

— Departe?! Cuum, departe? – întrebă de-a dreptul surprinsă Frunzina. Să plece doamna Schmidt fără să lase în urma ei o vorbă?! Nu cred! Nu pot crede una ca asta!! Doar aseară, nu mai departe, mi-a spus ce ar vrea să corcolim¹ săpătorilor pentru azi la amiază.

— Nu, nu se poate! – șoptiră contrariați ceilalți.

— Ba s-a putut! – reluă fără grabă pândarul. Cătanele... au venit cu dubița. Cu duba neagră au dus-o.

— Dar bine, noaptea?! – nu înțelegea în ruptul capului Frunzina.

— Da, noaptea! Chiar așa! În plină noapte – mărturisi Lorinț-bacsi. În două ceasuri a trebuit să predea cheia, casa și să se împacheteze. Doctorul Kettner știe mai multe, c-a fost aici de față. A fost chemat de bună mărturie – adăugă pândarul îndepărtându-se, la rândul lui șocat și lăcrimând.

În timp ce Lorinț cobora agale tăpșanul, săpătorii zăceau năuci în fața casei. Rămăseseră înmărmuriți. Nu le venea să creadă... Se uitau pierduți unul la altul, fără să scoată o vorbă. Ceta patrula printre ei:

— Treabă de cătane... – fonfăi acesta scărpinându-se în cap. Aici e cu politică rău! Precis a fost ceva. De-aicea iese tărăboi. Eu, unul, nu mă bag!

¹ a corcoli – a găti în grabă

- Prostii! – îl repezi moș Gligor. Schmidtoaie și politica!
- Politică, nepolitică – îi întrerupse Cotreșu – dar noi ce ne facem?! Bani, nu! De lucru, nu!
- De mâncare, nu! – se grăbi să adauge Sucală.
- De mâncare, nici nu mai vorbim – spuse în șoaptă Frunzina. La mâncare, nici nu mă gândesc, dar banii?! Măcar bănuții, mulți-puțini câți or fi fost, să-i fi primit. Și, Doamne, câte speranțe îmi pusesem în ei!
- O suferință crudă și adâncă pusese stăpânire pe fața sa palidă și plânsă, ca o icoană veche.
- Stați, să ne înțelegem! – interveni atunci sfătos moș Gligor. Nu-i timpul pierdut. Vă speriați degeaba.
- Are dreptate moș Gligor – admiseră unul câte unul săpătorii. Sunt banii noștri! Până la urmă, tot o să-i primim. O fi ea cumva. Doar n-am lucrat o primăvară întreagă de pomană.
- De bună seamă – întări încă o dată bătrânul – dar până una, alta, așteptăm să se scoale doctorul Kettner.
- După care mergem buluc peste el – strigară Ceama și Cotreșu.
- Nu toți! – ripostă prompt moș Gligor. Ce suntem noi, hoți? Huni, să dăm năvală?! Merg unu, care-i mai dezghețat la minte și știe să vorbească. Cum ar fi Ceta, că ne e șef, dacă tot veni vorba.
- Nu cred că pot – încerca acesta să se eschiveze, ca un nevrednic ce era. Eu cu domnul doctor... m-am înțeles tare bine. N-am avut nimic cu el, dar de la o vreme are el cu mine. Mi-e teamă c-o pățesc. Nu știu cum să vă spun?! Cu el am mai sfeclit-o...
- Nu te silește nimeni – îi închise gura moș Gligor, încruntându-se. A fost o părere. Nu poți tu, merge altul. Unul care poate.
- Dumneata! – săriră și îi cerură săpătorii. Să mergi dumneata! Spui că vii din partea noastră, a tuturor. Așa e cel mai bine.
- Merg, dar nu singur – obiectă bătrânul. E treabă de bani și nu vreau să-mi aud vorbe! O iau și pe Frunzina.
- Corect, corect! – se învoiră cu toții. Doamna Schmidt ținea tare mult la Frunzina. Cu Frunzina e cel mai cinstit și mai bine!

Primirea a fost scurtă, dar sinceră și plină de bunăvoință. Așezat la biroul său de lucru, doctorul Kettner începu:

- Am avut o noapte grea, un adevărat coșmar. Mai urâtă decât un vis urât! Cred că ați aflat cu toții ce-a fost și cum s-a întâmplat?!
- Da și nu – răspunse într-o doară moș Gligor. Tocmai de aceea am venit la dumneata. Știm că s-a întâmplat ceva, dar ce anume, nu. Poate ne veți lumina dumneavoastră, domnule doctor, asta, așa, în măsura în care e voie, nu vă facem necazuri și se poate spune.
- Încerc, deși, credeți-mă, îmi va fi foarte greu. N-aș fi vrut să se întâmple pentru nimic în lume.

— Nici noi, domnule doctor – murmură din vârful buzelor Frunzina. Suntem toți ca de piatră. Nu ne lipsea deloc taman amu așa nenorocire.

— Nici nouă, femeie, și cu atât mai puțin doamnei Schmidt.

— De-ați ști ce rău ne pare pentru ea! – mărturisi femeia. De s-ar putea, aș fi în stare să mă duc eu în locul ei.

— Te cred, dar nu se poate! Fiecare trebuie să meargă acolo unde îi este scris. Ce putem face? Nimic! – conchise doctorul, cotrobăind prin vrafal de hârtii împrăștiat pe masă.

— Înțelegem, înțelegem – repetară tot mai resemnați moș Gligor și Frunzina. N-am fi vrut să se întâmple pentru nimic în lume.

— Așa a fost să fie! Unii oameni pătimesc mai mult. Nu întotdeauna cei mai răi. Ce pot să vă mai spun? – adăugă acesta privindu-i drept în ochi. Cu tot necazul și cu toată graba, sârmana Doamna și-a făcut puțin timp și pentru voi. V-a lăsat aici un bilețel, un fel de listă, după câte văd, și un cecuş¹ cu bani. Cine și cât trebuie să primească. Asta-i listuța, ăștia-s banii. Știe dintre voi careva să scrie și să citească?

— Știe! – răspunse, mai mult din priviri, moș Gligor.

— Și Ceta trebuie să știe! – adăugă în grabă Frunzina.

— Da' de unde! – pufni în răs doctorul Kettner. Țsta e pe dinafară. Ceta pune degetul, ba mai e și pungaș, pe deasupra. Fură din bani. Știu sigur, căci eu am pățit-o de două ori cu el. Trebuie să fiți cu băgare de seamă.

— Mulțumim, mulțumim mult, domnule doctor – îngăimă recunoscător bătrânul, apucând hârtiuța și banii cu mâna tremurândă.

— Revenind la Doamna, vă roagă s-o iertați. N-ar fi vrut să vă năcăjească taman acum cu necazul ei. Știa foarte bine că aveți voi destul pe ale voastre și încă nu ușoare.

— Vai, Dumnezeu mare! – se lamenta Frunzina. Cine știe ce poate fi în sufletul și în mintea ei de femeie singură și hăituită de cătane?!

— Dezgust și amărăciune – răspunse doctorul – dar ce putem face?! Trebuie să ne obișnuim și să ne așteptăm la ceea ce e mai rău.

— Mai rău de-așa nu se poate – izbucni copleșit de durere moș Gligor.

— Hm! – făcu doctorul Kettner, dând dezaprobator din cap. Necazul Doamnei s-ar putea să fie numai începutul. Azi noapte a fost ea, la noapte pot fi alții. Cu Reconstrucția, nu-i lucru de glumit!!

— Deci, se știe – se dumiri Frunzina, împleticindu-se pe picioare.

— Se știe, dar e sacret – își dădu cu părerea moș Gligor.

— Da, da! Nu se spune – adăugă și mai buimacă femeia. Înseamnă c-a fost deportată, dacă mi-e cu iertare.

— Exact – confirmă doctorul – însă mai mult nu se cunoaște. Poate mai târziu, peste un an, poate peste doi, sau poate niciodată.

— În cazul ăsta, cu noi ce se întâmplă? – întrebă moș Gligor, apropiindu-se de ieșire. Mai e nevoie cumva de săpătură?

¹ cecuş – pungă de hârtie

— Deocamdată, nu – răspunse doctorul, ridicându-se în picioare – dar ținem legătura. La o adică, veți fi anunțați. E limpede?

— Limpede, domnule doctor – adeveri bătrânul – dar ar mai fi o întrebare.

— Spune, moș Gligor! Spune. Să auzim întrebarea!

— Câinele, domnu'doctor! Vreau să zic, Ursu. Cu Ursu cum rămâne?

— Rămâne unde este! – cumpăni apăsător, privind la cei doi cum pleacă.

Se așeză din nou în fotoliu. Închise ochii, oftă din greu și-și aduse mâinile la ceafă. Se simțea obosit. O apăsare grea îi apăruse în piept, undeva în dreptul inimii. Brusc, își aduse aminte vorbele bătrânei, adresate printre suspine animalului, care se gudura credincios la picioarele sale, încercând s-o apere de cătane și să-i opreasă plecarea:

— Cine iubește pe Ursu?! Platz!¹ Spune la mama. Cine are grijă de casă? Sitz!² Nein! Ursu bleibt hier!³

Vedea cu ochii minții un ditamai dulăul, ridicându-se ascultător în două picioare, sărutându-i mâinile și fața, iar mai apoi, strecurându-se speriat și spășit, cu coada între picioare, pe târnaț. Retrăia clipă cu clipă, profund și dureros, povestea acestui calvar. Îi răsuna în urechi rugămintea bătrânei, din momentul în care cătanele o îmbrânceau îndărătnic, strigându-i să intre mai repede în duba cu zăbrele:

— Să nu-l prăpădești! O coajă de pită și o lingură de zeamă găsești tu pentru el, căci mare și bogat este Dealul Domniei.

Toate ca toate, dar strigătul disperat al femeii din duba ferecată îl măcina cumplit, îl urmărea peste măsură, ca o teribilă și tristă prevestire. Sărmana Schmidtoaie! O auzea întruna. Mereu. Ucigător. Neconținut:

— Dooctoree! Rămâi cu bine și cu Ursu. La bună vedere pentru toți sau mai degrabă tuturor... Adio! Ehei, Dealule Mare! Ceea ce pentru o lume întreagă s-a sfârșit pentru mine abia acum începe!

Pendula din perete bătu de zece, până în amiază. Doctorul Kettner avu o tresărire. Se simțea singur, străin și hăituit. Îmbătrânise!

—**Ei**, ce zici, Frunzino? – șui din greu moș Gligor, ieșind de la dințarăș. Iar veni răul, până nici n-a fost bine!

— Se ține necazul de noi, ca scaiul de oaie! – răspunse absentă femeia, împiedicându-se printre gropi, cu ochii scurși în zare. Ce să mai zic?! Cine n-are noroc – n-are! Trudește, înghite în sec și rabdă, de când îl aduce mă-sa pe lume, până-l duce popa la groapă.

— Așa a fost de când lumea și pământul, fata mea!

— A fost, și tot așa o să fie – completă abătută, poticnindu-se aproape la fiecare pas. Numai țărăn să nu fii!

¹ Platz!(germ) - stai!

² Sitz ! (șezi!) - șezi!

³ Ursu bleibt hier!(germ) – Ursu rămâne aici!

— Aci greșești, Frunzino! Sărac să nu fii! – o corectă moș Gligor. Țăran e altceva, dar nu orice țăran! Țăran de-adevăratelea: stăpân și gazdă și domn la casa ta! Înțelegi ce vreau să spun?

— Adică să ai tot ce poțtești și să nu te comande nimeni – încercă să-i ghicească gândul și să-i facă pe voie femeia.

— Tumna! – sări ca piperul moș Gligor. Să nu te rogi de nimeni și să nu fii legat de alții! Să faci ce vrei în holda, cu banii și pe averea ta!

Tot sporovăind, ajunseră în curte la Schmidtoaie. Govojdanii îi așteptau neliniștiți, cu sufletul la gură. Unii se urcaseră pe prispă, alții se așezaseră în curte pe niște butuci, iar vreo câțiva se întinseseră de-a bușilea pe iarbă:

— De data asta ați avut noroc! – rânjea la salahori Cetosu, chiorându-se deopotrivă la bilețul și la punguța cu piștarii.

— E un fel de-a zice – i-o reteză moș Gligor, încercând să tragă agrafa cu care fusese închis cecuşul de hârtie. Noroc s-ar fi chemat, Ștefane, dacă ar fi și Doamna aci pe gang¹ cu noi.

— Mare vorbă grăiși, moș Gligor! – murmură printre lacrimi Cotreșu. Primeam acum banii, peșin, din mâna dumneaei.

— Aduce Dumnezeu și ziua ceea – încercă să-l liniștească bătrânul. O fi altă dată, dacă acum nu s-a putut, dar până atunci, facem cum ne-a lăsat voroavă Doamna, scris pe popirul² ăsta. Mai întâi – continuă bătrânul – să vedem ce spune și cu cine-ncepe.

— Cu Ceta, ca de obicei! – strigă pleșcarul, frecându-și mâinile de nerăbdare. Așa e regula dintotdeauna.

— Nu, nu! – obiectă moș Gligor. De astă dată, începe cu... Frunzina. Da, da! Cu Frunzina! – rosti apăsător, întinzându-i femeii bănuții socotiți în mare grabă de Schmidtoaie.

Veneau pe listă alții, cu Gligor și Sucală, iar jos de tot, scris mângălit – Cetosu. Primiră pe rând ce și cât li se cuvenea:

— Acum mai numărați-vă o dată banii – îi rugă bătrânul privind pe sub sprânceană. Numărați-i, că banii nu se supără. Aci, de față cu toți. Nu vreau ca mâine, poimâine, să mi se audă vorbe!

— Are dreptate moș Gligor – încuviință Sucală, tolănindu-se lângă fântână cu mâinile pline de mărunțiș. Banii trebuie numărați, iar nevasta... țucată!

Cu frunțile descrețite de gluma lui Costică, se împrăștiară din nou, cât era curtea de mare, punându-și bancnotele grămăjoară înaintea lor. Grijulii nevoie mare, începeau să le ridice una câte una. Le cercetau îndelung, privindu-le și pipăindu-le, ba pe o parte, ba pe alta. Temători că au terminat-o prea repede, o luau de la capăt, de astă dată așezându-le după culori, pe mărimi, dar mai ales după chipul domnului imprimat pe ele. Când ultima hârtie era suficient de numărată, începeau să le netezească, apăsându-le cu palma pe genunchi. Urma împăturarea; în două și încă în două, să fie siguri că încap ușor în orice portofel sau buzunar cu guler, aflat la întâmplare!

— Gata? – îi întrebă moș Gligor, după o bună bucată de vreme.

¹ gang – coridor, hol

² popir - hârtie

- Cum, gata? – răbufni Ceta, sărind neliniștit în picioare.
- Păi, nu i-ai numărat nici acuma?! – pufni în răs Sucală.
- Când să-i număr? – se smiorcăia japcăul. Și cine să mi-i numere?
- Cum, cine?! Lelița lu' Strujac. Bagă-i în jașcău¹ și du-te diseară la Lelița. În două ceasuri, ți-i numără cumătra. Dacă ți-e frică, ia-l și pe Poșârcă.
- Costică, Costică! – se gudura pe lângă flăcău slugarnicul pungaș. De ce ești rău, Costică?! Poate nu știi că eu nu prea le am cu numărutul și cu banii.
- Nu știu, dar fie, dacă zici dumneata... – continuă ironic vlăjganul.
- De aceea, eu pe tine aș vrea să te rog. Uite-aici răbojul cu zilele lucrate.
- Răbojul?! – pufni în răs Sucală. Și dincoace?
- Bănișorii. Socoate-i tu, că tu ești mai tânăr și mai priceput la astea.
- Socot, dacă zici – se învoi feciorul, deși nu înțeleg, dumneata ce treabă sau ce hibă ai? – continuă distrat și nedumerit.
- Nu pot, Costică! Eu nu știu să cetesc – i se destăinui în șoaptă.
- Dar să scrii?
- Nici, că n-am știut niciodată.
- Și-atunci, cum faci la o adică?
- Bine fac! Pun degetul, Costică.
- Aha! Deci, asta-i buba. Stăm prost cu buchiseala și socoata!
- Asta, Costică. Nu mă lăsa! Ajută-mă, că mincinaș începe să strige Gligor ca turbatu'!
- O clipă – se învoi flăcăul, apucându-se metodic de treabă. Aici pe răboj, după câte văd eu, ai zece zile lucrate. Și dincoace banii, o sută de lei.
- O sută zici, Costică?
- La fix! Niciun bănuț mai mult, niciunul mai puțin. Ia, să vedem acum: cât ai luat pe zi?
- Opt lei – rosti șovăielnic, uitându-se bănuitor când la Gligor, când la Frunzina.
- Mai mult! – râse de sămădaș Sucală.
- Nouă! – se fâstâci de tot Cetosu.
- Mai pune!
- Atunci, doisprezece! – încercă să ghicească.
- Fără doi, adică zece – îi șopti vlăjganul la ureche, dându-i răbojul, bilețelul și banii înapoi.
- Mulțam faină, Costică! Să-ți dea Dumnezeu sănătate și noroc, căci mare bine mi-ai făcut – recunosc prostănelul, răsufând ușurat. O să se bucure Cetoaie, când o să-mi vadă diseară jașcăul și bănocii.
- Vru să mai spună ceva, dar flăcăul îi făcu semn cu degetul să tacă.

¹ jașcău – pungă în care se păstra tutunul

— Oameni buni! – începu mișcat moș Gligor privind în depărtare. Un necaz nu vine niciodată singur!

— Tot ce se poate – adevărată dând din cap câțiva dintre săpători.

— Voi trebuie să știți că odată cu Doamna s-a dus și buna învoială. Domnii ceilalți nu mai au nevoie de noi. Cel puțin deocamdată. Pășania de azi noapte i-a-nvălmășit pe toți. Sunt tare speriați. În cazul ăsta, vedeți voi, avem bani, dar nu mai avem de lucru. Așa că, vă întreb deschis: ce credeți c-ar mai fi de făcut?

— Păi, păi... – se codeau să răspundă zuașii, uitându-se unii la alții.

— Ziceți, fraților, ziceți! – îi îmboldea moș Gligor. Hai, spuneți-vă vrerea! Aci, s-audă toți.

— Să mergem acasă – îndrăzni după o scurtă șovăire Sucală. Ne caută ei, domnii, dacă vor mai avea vreodată nevoie de noi.

— Să mergem, să mergem – se învoiră cu toții. Știu domnii unde și cum să ne găsească.

— Domnii, ca domnii – oftă din greu Frunzina – dar Doamna? Eu pentru Doamna zic. Ce credeți, pentru doamna Schmidt, oare ce-am putea face?

—Rugați-vă pentru dânsa! – îngăimă cu lacrimi în ochi moș Gligor, pregătindu-se de cale-ntoarsă.

Nu trecuse bine de amiază, când zuașii din Dealul Domniei intrau în sat, flămânzi și abătuți, cu opincile sub braț și straița-n coada sapei.

— Dar cu voi ce-i, Gligore tată? – i se adresă din gura uliței Moșoiu. Cum de vă-ntoarceți toți, amu-n amiaza mare? Ați pus de-o vrajbă cu Domnia sau e vreun alt necaz, Doamne ferește?!

— Este! – începu moș Gligor, ștergându-și sudoarea de pe frunte. Și încă unul mare.

— Certuri, răzmeliță cu stăpânirea? – continuă să-ntrebe Adam, cuprins de-o ndreptățită îngrijorare.

— Mai rău! – se grăbi să-i răspundă bătrânul. Au ridicat-o azi noapte pe Schmidtoaie. În două ore a trebuit să plece.

— Au ridicat-o? – repetă Adam răspunsul, încercând să se dezmeticească. Adică... cum au ridicat-o? A ridicat-o cine?!

— Cum, cine? – oftă prelung bătrânul. Cătanele! Cătanele, Adame! Cu duba neagră au dus-o. Urgent, pe loc, atunci în miez de noapte!

— Și casa? Conacul? Căsocu' lu' Schmidtoaie?

— Acolo-i unde-o știi – răspunse trist moș Gligor. În capătul viei: bătrână, zăvorâtă și pustie.

— Dumnezeu mare! – se minuna Adam, făcându-și semnul crucii. Mândreața Dealului Domniei e-acuma părăsită?

— Așa cum zici, dar numai oarecum. Și-a lăsat femeia câinele să i-o păzească. Pe Ursu, ăla ciobănescu, dacă-l știi.

— Degeaba! – obiectă de-a dreptul deprimat Moșoiu. Ce poate un câine să facă la o casă fără stăpân, un câine singur, rămas bitang pe uliți?

— Nu știu să-ți spun mai mult, Adame. Schmidtoaie l-a instruit pe nemțește.

— Vai de mine și de mine! – se văieta tot mai surprins Moșoiu. Oare cum a fost cu puțință?

— Uite-așa – admise resemnat bătrânul. Dar asta nu e tot. Schmidtoaie e numai începutul. La noapte vor fi alții. Știu sigur, că mi-a spus-o doctorul Kettner.

— Sărmanii de noi! – intra la bănuiele Moșoiu. Ne cară rând pe rând, câte unul, cum cară cioara puii de la cloșcă.

— Ne cară, dar să nu mai zici la nimeni, Adame. E treabă de secret! Mi-a zis-o doctorul Kettner. De două ori mi-a zis-o. Ai mare grijă, moș Gligor. Să nu se răsuflă!! Dacă se aude, numai de la dumneata se află.

— Aha! – se dumirise Adam în cele din urmă. Înseamnă că se știe, dar nu se face public.

— Păi, ce-ai crezut, Adame? Te pui cu deportarea?

— Aoleu! – țipă necontrolat țăranul. Ce pot să înțeleg din toată nenorocirea asta?

— Taman ce auziși, că Schmidtoaie a fost deportată. Uite, pe tine mă pot baza și am corajul să-ți spun. Te cunosc de-o grămadă și știu că nu-ți umblă gura: de-por-ta-tă. Pentru reconstrucție! Auziși? Așa că, bagă de seamă, Adame! Știi, dar nu știi de la mine!

— Ai dreptate – încuviință Moșoiu, revenindu-și încet, încet în fire. Știu, dar nu știu nimic. Aici e secretul. Trebuie avut mare grijă cu cine și ce vorbim.

— Trebuie – îi luă vorba din gură bătrânul. Trebuie, căci se aude tot. Ai văzut? Nu mai departe Schmidtoaie! N-aș vrea să fie nimeni acum în pielea ei, feritu-ne-a Sfântul!

— În cazuri dintr-astea – recunosc tot mai îngrijorat Moșoiu – chiar că nu știi cum ar fi bine și ce s-ar putea face. Uite, spun drept, pe mine, unul, nu mă duce capul! Sunt lucruri grave și tare încurcate. Aici e nevoie de oameni mai cu școală și cu minți mai luminate.